

Határozatok Tára

HENRIK SAUGMANDSGAARD ØE
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2021. január 28.¹

C-742/19. sz. ügy

B. K.

kontra

Republika Slovenija (Ministrstvo za obrambo)

(a Vrhovno sodišče Republike Slovenije [a Szlovén Köztársaság legfelsőbb bírósága] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal – A munkavállalók biztonságának és egészségének védelme – Munkaidő-szervezés – 2003/88/EK irányelv – Hatály – Az 1. cikk (3) bekezdése – 89/391/EGK irányelv – A 2. cikk (1) és (2) bekezdése – A tagállamok fegyveres erőinek katonai személyzetére való alkalmazhatóság – 2003/88/EK irányelv – A 2. cikk 1. pontja – A »munkaidő« fogalma – Katonai létesítményekkel kapcsolatosan végzett ügyeleti tevékenység”

I. Bevezetés

1. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel a Vrhovno sodišče Republike Slovenije (a Szlovén Köztársaság legfelsőbb bírósága) a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló 2003/88/EK irányelv² értelmezésével kapcsolatos két kérdést terjesztett a Bíróság elé.
2. E kérdések a B. K., a szlovén hadsereg egykori tiszthelyettese és a Szlovén Köztársaság (védelmi minisztérium), annak korábbi munkáltatója közötti jogvita keretébe illeszkednek, amelynek tárgya a B. K. által szolgálata során rendszeresen végzett, katonai létesítményekkel kapcsolatos ügyeleti tevékenység ellentételezéseként fizetendő díjazás.
3. Ebben az összefüggésben a kérdést előterjesztő bíróság lényegében annak eldöntésére kéri a Bíróságot, hogy a tagállamok fegyveres erőiben katonai feladatokat ellátó személyek (a továbbiakban: katonák vagy fegyveres erők tagjai) a 2003/88 irányelv hatálya alá tartoznak-e, és ennek következtében munkaidejüket ezen irányelv előírásainak megfelelően kell-e elszámolni, szervezni és korlátozni, ideértve az ilyen ügyeleti tevékenységet is.
4. A 2003/88 irányelv már a Bíróság kiterjedt ítélkezési gyakorlatának tárgyát képezte. A jelen ügyben előterjesztett kérdések mindazonáltal újak és rendkívül érzékenyek. A katonák munkaideje megszervezésének kérdése ugyanis a tagállamok fegyveres erőinek működését érinti,

¹ Eredeti nyelv: francia.

² 2003. november 4-i európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL 2003. L 299., 9. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 4. kötet, 381. o.; helyesbítés: HL 2020. L 92., 22. o.).

amely intézményeket ez utóbbiak gyakran szuverenitásuk „sarokkövének” tekintik, és amelyek megszervezése főszabály szerint az egyes tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartozik. Ezenkívül féltő, hogy ezen irányelvnek a katonákra való alkalmazása a gyakorlatban sértené az említett erők működőképességét.

5. A jelen ügyben tehát a Bíróság egy olyan katonai kontextussal szembesül, amelyet csak ritkán vizsgálhatott. A nehézséget az okozza számára, hogy „megfelelő egyensúlyt” találjon egyrészt a katonák mint munkavállalók egészséghez és biztonsághoz való jogai tekintetében, ideértve a munkaidő korlátozását is, másrészt a tagállamoknak a fegyveres erők megfelelő működéséhez fűződő, a nemzetbiztonságuk megőrzéséhez nélkülözhetetlen érdeke között.

6. A jelen indítványban arra hívom fel a Bíróságot, hogy ezen egyensúly biztosítása céljából állapítsa meg, hogy a katonák főszabály szerint a 2003/88 irányelv hatálya alá tartoznak. Ez alól azonban ki vannak zárva, amennyiben a fegyveres erők egyes „különleges tevékenységeit” az általam részletezett feltételek mellett végzik. Azt is kifejtem, hogy az olyan tevékenység, mint a katonai létesítményekkel kapcsolatos ügyeleti tevékenység, főszabály szerint miért nem képezi részét ennek.

II. Jogi háttér

A. Az uniós jog

1. A 89/391/EGK irányelv

7. A munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről szóló 89/391/EGK irányelv³ 2. cikke a következőket írja elő:

„(1) Ez az irányelv minden köz- és magán tevékenységi ágazatra alkalmazandó (ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi, közigazgatási, szolgáltatási, oktatási, kulturális, szabadidős stb.)

(2) Ez az irányelv nem alkalmazható ott, ahol az egyes különleges közszolgálati tevékenységekre – mint amilyen a fegyveres erők vagy a rendőrség – vagy a polgári védelmi szolgálatok egyes különleges tevékenységeire jellemző sajátosságok szükségszerűen ellentétben állnak vele.

Ebben az esetben a munkavállalók biztonságát és egészségvédelmét a lehető legmesszebbmenőkig biztosítani kell ezen irányelv céljainak figyelembevételével.”

2. A 2003/88 irányelv

8. A 2003/88 irányelv 1. cikkének (3) bekezdése így rendelkezik:

„Ezen irányelv 14, 17, 18. és 19. cikkének sérelme nélkül, ezt az irányelvet kell alkalmazni [a 89/391 irányelv] 2. cikke szerinti valamennyi köz- és magántevékenységi ágazatban.

³ 1989. június 12-i tanácsi irányelv (HL 1989. L 183, 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 1. kötet, 349. o.).

Ezen irányelv 2. cikke (8) bekezdésének sérelme nélkül, ezt az irányelvet nem kell alkalmazni az 1999/63/EK irányelv⁴ szerinti tengerészekre.”

9. Ugyanezen irányelv 2. cikke a következőket írja elő:

„Ennek az irányelvnek az alkalmazásában:

1. »munkaidő«: az az időtartam, amely alatt a munkavállaló dolgozik, a munkáltató rendelkezésére áll, és tevékenységét vagy feladatát végzi a nemzeti jogszabályoknak és/vagy gyakorlatnak megfelelően;

[...]”

B. A szlovén jog

10. A Zakon o delovnih razmerjih (a munkaügyi kapcsolatokról szóló törvény, Uradni list RS, 21/2013. sz.) 142. cikkének (1) és (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„(1) A munkaidő a tényleges munkaidő és az e törvény 154. cikke szerinti pihenőidő, továbbá a törvény, kollektív szerződés vagy általános hatályú jogi aktus alapján igazolt, a munkából való távollétnek megfelelő idő.

(2) A tényleges munkaidő magában foglalja mindazon időt, amely alatt a munkavállaló munkát végez, és ilyennek kell tekinteni azt az időszakot, amikor a munkavállaló a munkáltató rendelkezésére áll és a munkaszerződés alapján munkaviszonyból eredő kötelezettségeit teljesíti.”

11. A Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (a közszférában alkalmazott illetményrendszerről szóló törvény) (Uradni list RS., 56/02. és azt követő számok) 23. cikke úgy rendelkezik, hogy a közalkalmazottak, ideértve a szlovén hadseregben foglalkoztatott személyeket is, jogosultak többek között az e törvény 32. cikkének (3) bekezdése szerinti, kedvezőtlenebb napszakban végzett munkáért járó illetménypótléokra is. Ez utóbbi rendelkezés pontosítja, hogy a közalkalmazottak készenléti szolgálat után járó juttatásra is jogosultak. E cikk (5) bekezdése azt írja elő, hogy a készenléti szolgálat után járó juttatás összegét a közszférára vonatkozó kollektív szerződés határozza meg.

12. A Kolektivna pogodba za javni sektor (a közszférára vonatkozó kollektív szerződés) alapeljárás tárgyát képező időszakban hatályos változatának (Uradni list RS, 57/2008. és azt követő számok) 46. cikke szerint „[a] köztisztviselőnek a készenlétért az óránkénti illetményalap 20%-ának megfelelő mértékű illetménypótlék jár. A készenlét időszaka nem számítható hozzá a köztisztviselő munkaidejéhez”.

13. E kollektív szerződés indokolása (Uradni list RS, 112–4869/2008. sz.) indokolása szerint „[a] készenlét alatt a köztisztviselőnek elérhetőnek kell lennie, hogy szükség esetén meg tudjon jelenni a munkahelyén a munkaidején kívüli időpontban. A készenlétet írásban kell elrendelni. A

⁴ Az Európai Közösség Hajótulajdonosainak Szövetsége (ECSA) és a Közlekedési Dolgozók Szakszervezeteinek Szövetsége az Európai Unióban (FST) között, a tengerészek munkaidejének szervezésére vonatkozóan kötött megállapodásról szóló, 1999. június 21-i tanácsi irányelv (HL 1999. L 167., 33. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 3. kötet, 363. o.).

készenlét idejére készenléti szolgálat után járó juttatásként ugyanaz az összeg jár függetlenül attól, hogy a köztisztviselő nappal, éjszaka, munkanapon, vasárnap, munkaszüneti napon vagy a törvény által ünnepnapként elismert napon áll folyamatosan rendelkezésre”.

14. A Zakon o obrambi (a honvédelemről szóló törvény (Uradni list RS, 92/94. és azt követő számok) szabályozza többek között a szakmai tevékenységüket a védelmi ágazatban végző munkavállalók jogait és kötelezettségeit.⁵ E törvény 96. cikkének (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a védelmi ágazatban szakmai tevékenységet végző munkavállaló valamely felettes döntése alapján a szolgálat sajátosságai miatt köteles a feladatait különleges munkavégzési körülmények között ellátni. E cikk (2) bekezdése szerint ilyennek minősül a munkavállaló szempontjából kedvezőtlenebb napszakban, valamint kedvezőtlenebb vagy terhesebb munkavégzési körülmények között történő munkavégzés, így a készenlét és elérhetőség, valamint az ügyeleti szolgálat teljesítése. Az említett cikk (3) bekezdése szerint, ha a munkavállaló a készenlét ideje alatt munkát végez, e törvény eltérő rendelkezése hiányában a tényleges munkavégzéssel töltött idő növeli a munkaidőt.

15. A honvédelemről szóló törvény 97. cikkének (1) bekezdése szerint készenlét az az idő, amely alatt a védelmi ágazat munkavállalójának elérhetőnek kell lennie a munkahelyen, egy meghatározott helyen vagy a lakóhelyén. E cikk (2) bekezdése szerint a készenlét nem számítható hozzá a heti vagy havi munkaidőhöz. Abban az esetben, ha a munkavállalónak ténylegesen munkát kell végeznie a készenlét időszaka alatt, a tényleges munkavégzéssel töltött időt hozzá kell számítani a heti vagy havi munkaidőhöz. Az említett cikk (3) bekezdése szerint a miniszter határozza meg a készenlét munkahelyen, egy meghatározott helyen vagy a lakóhelyen történő teljesítésének eseteit és elrendelésének módjait. A hadseregben a készenlét eseteit és elrendelésének módjait a vezérkari főnök határozza meg. Ugyanezen cikk (4) bekezdése szerint a meghatározott helyen teljesítendő készenlét egy tekintet alá esik a munkahelyen teljesítendő készenléttel.

16. A honvédelemről szóló törvény 97č. cikkének (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az ügyelet főszabály szerint megszakítás nélkül 24 órán keresztül tart. E cikk (2) bekezdése szerint az ügyeletet teljesítő katonák osztott munkaidős munkavállalóknak minősülnek. Az az idő, amelyet nem töltenek tényleges munkavégzéssel, nem munkaidőnek, hanem a munkahelyen töltött készenléti időnek minősül. Az ügyelet során a napi munkavégzési tevékenység időtartama nem haladhatja meg a tizenkét órát. E cikk (3) bekezdése szerint a katonák munkaideje sürgősség esetén vagy már megkezdett megbízatás teljesítése céljából kivételesen meghosszabbítható, de ebben az esetben azonban a már ledolgozott tizenkét munkaórát követően ledolgozott munkaórák a rendes munkaidőn túli óráknak minősülnek. Ugyanezen cikk (4) bekezdése azt mondja ki, hogy ügyelet megszakítás nélkül legfeljebb hét napon keresztül látható el. A katonáknak az ügyelet helyszínén pihenés céljából szünet jár akként, hogy tizenkét óra rendes munkaidőnek, míg a fennmaradó tizenkét óra készenlétnek minősül.

⁵ E törvény 5. cikke rögzíti, hogy „a szakmai tevékenységét a védelmi ágazatban végző munkavállaló”, a törvény értelmében az a katona vagy civil személy, aki a hadseregben végzi a szakmai tevékenységét, illetve olyan más személy, aki a minisztériumnál igazgatási vagy műszaki jellegű feladatokat lát el (e cikk 14a. pontja). Ennek keretében a „katona” olyan személy, aki katonai szolgálatot teljesít (az említett cikk 14. pontja).

III. Az alapeljárás, az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések és a Bíróság előtti eljárás

17. B. K. a szlovén hadseregnél tiszthelyettesi rendfokozatban állt alkalmazásban, és a beszercei (Szlovénia) laktanyában, ahova be volt osztva, havonta egy hétig a hét minden napján – a szombatokat és a vasárnapokat is beleértve – napi 24 órában ügyeleti szolgálatot teljesített. B. K.-nak ezen időszak alatt elérhetőnek kellett lennie és folyamatosan jelen kellett lennie a laktanyában. A katonai rendőrség, ellenőrzés vagy intervenció csoport (előre be nem jelentett) érkezése esetén azt fel kellett tüntetnie a nyilvántartási úrlapon, és teljesítenie kellett a feletteseitől kapott feladatokat.

18. Ezért a tevékenységért a Szlovén Köztársaság (védelmi minisztérium) ügyeleti naponként nyolc órát számolt el munkaóráként, és e nyolc óra után B. K. rendes illetményét fizette meg. A fennmaradó órákat nem munkaidőnek, hanem a munkahelyen töltött készenléti időnek tekintették. Az érintett ezen órákért ezen illetmény 20%-ának megfelelő összegű készenléti szolgálat után járó juttatásban részesült.

19. B. K. keresetet indított a Delovno in socialno sodišče v Ljubljani (ljubljanai szociális és munkaügyi bíróság, Szlovénia) előtt a Szlovén Köztársasággal (védelmi minisztérium) szemben, amellyel az ügyeleti szolgálat keretében töltött készenléti idő túlszolgálatként történő megfizetését kérte a 2014. február és 2015. július közötti időszakra vonatkozóan.⁶ Az érintett előadja, hogy a 2003/88 irányelvnek megfelelően ezt az időt teljes egészében munkaidőként kellett volna elszámolni és ennek megfelelően díjazni, mivel mindig a munkahelyén vagy a laktanyában kellett tartózkodnia, és a munkáltatójának rendelkezésére kellett állnia, távol a lakóhelyétől és saját családjától.

20. 2016. szeptember 26-i ítéletével a Delovno in socialno sodišče v Ljubljani (ljubljanai szociális és munkaügyi bíróság) elutasította B. K. keresetét. E bíróság szerint a Szlovén Köztársaság (védelmi minisztérium) a honvédelemről szóló törvénynek megfelelően számította ki az érintett díjazását, amely szerint a munkahelyen vagy valamely meghatározott helyen töltött készenléti időt nem lehet a munkaidőbe teljes egészében beletartozónak tekinteni. B. K.-t tehát a vitatott idő után csak a részére fizetett készenléti szolgálat után járó juttatás illeti meg.

21. B. K. fellebbezést nyújtott be a Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljanihoz (ljubljanai szociális és munkaügyi felsőbbbíróság, Szlovénia). E bíróság 2017. május 4-i ítéletével elutasította az érintett fellebbezését és helyben hagyta az elsőfokú ítéletet. A fellebbviteli bíróság többek között úgy ítélte meg, hogy a honvédelemről szóló törvény nem ellentétes a 2003/88 irányelvvel, mivel a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdése alapján e két irányelv nem alkalmazható, ha az egyes különleges közszolgálati tevékenységekre – különösen a fegyveres erőkre – jellemző sajátosságok ellentétben állnak velük, ami a szlovén hadseregben teljesített szolgálat esetében fennáll.

⁶ Pontosabban B. K. a fizetett készenléti szolgálat után járó juttatás (azaz óránként az alapilletmény 20%-a) és a túlszolgálat értéke (vagyis óránként ezen illetmény 130%-a) közötti különbséget követeli.

22. Ezt követően B. K. felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő a fellebbviteli bíróság ítéletével szemben a Vrhovno sodišče Republike Slovenije (a Szlovén Köztársaság legfelsőbb bírósága) előtt. E körülmények között e bíróság úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

- „1) Alkalmazandó-e [a 2003/88 irányelv] 2. cikke azokra a munkavállalókra is, akik a védelmi ágazatban végeznek munkát, vagyis a békeidőben ügyeletet ellátó katonai személyzetre?
- 2) Ellentétes-e [a 2003/88 irányelv] 2. cikkének rendelkezésével az olyan nemzeti szabályozás, amelynek értelmében a védelmi ágazat munkavállalói által a munkahelyen vagy meghatározott helyen (de nem a lakóhelyükön) töltött ügyelet, vagyis a védelmi ágazatban szolgálatot teljesítő katonai személyzet jelenléte az ügyeletben – amely alatt a katonai személyzet tényleges munkát nem végez, mindazonáltal fizikailag jelen kell lennie a laktanyában – nem számít hozzá a munkaidőhöz?”

23. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem 2019. szeptember 10-én kelt és ugyanezen év október 10-én érkezett a Bírósághoz. A szlovén,⁷ a német és a francia kormány, valamint az Európai Bizottság terjesztett írásbeli észrevételeket a Bíróság elé. A 2020. szeptember 21-i tárgyaláson ugyanezen érdekeltek, valamint a spanyol kormány képviseltették magukat.

IV. Elemzés

24. Előjáróban emlékeztetni kell arra, hogy a 2003/88 irányelv⁸ a munkaidő-szervezésre vonatkozóan egy sor „minimális követelményt”⁹ állapít meg. Ezen irányelv értelmében a tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy minden munkavállalót többek között 24 órás időtartamonként tizenegy összefüggő órából álló minimális *napi pihenőidő* (3. cikk), ha a munkanap hat óránál hosszabb, *pihenőszünet* (4. cikk), hétnaponként 24 órás minimális, megszakítás nélküli *pihenőidő*, továbbá tizenegy órás napi pihenőidő (5. cikk) illessen meg, hogy a *heti maximális munkaidő*, a túlórákat is beleértve, ne haladja meg a 48 órát (6. cikk), továbbá hogy minden munkavállalót legalább négy hét éves szabadság illessen meg (7. cikk). Az említett irányelv az éjszakai és a váltott műszakban végzett munka időtartamára és feltételeire, valamint a munka ütemezésére vonatkozó szabályokat is tartalmaz.¹⁰

25. E „követelmények” alapvető célja a munkavállalók biztonságának és egészségének védelme.¹¹ Különösen annak biztosítására irányulnak, hogy a munkavállalók elegendő pihenővel rendelkezzenek ahhoz, hogy a munkájuk által előidézett fáradtságot kipihenjék. – Ekként

⁷ A jelen indítvány további részében a „szlovén kormány” megjelölést alkalmazom mind a Szlovén Köztársaságra, mind a védelmi minisztériumra, amelyek együttesen képviseltették magukat a Bíróság előtt.

⁸ Emlékeztetek arra, hogy a 2003/88 irányelv a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló, 1993. november 23-i 93/104/EK tanácsi irányelv (HL 1993. L 307., 18. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 2. kötet, 197. o.) helyébe lépett. A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint a 93/104 irányelv rendelkezéseivel kapcsolatban a Bíróság által adott értelmezés átültethető a 2003/88 irányelv megfelelő rendelkezéseire (lásd többek között: 2015. szeptember 10-i Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras ítélet [C-266/14, EU:C:2015:578, 22. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat]). A jelen ügy szempontjából releváns rendelkezések, különösen a 2003/88 irányelv 1. cikke, megfelelnek a 93/104 irányelv rendelkezéseinek. Az egyszerűség kedvéért tehát kizárólag a 2003/88 irányelvre fogok utalni, ugyanakkor megkülönböztetés nélkül idézem az előbbi irányelvre vonatkozó ítéleteket és indítványokat.

⁹ Így a tagállamok a munkavállalókra nézve kedvezőbb rendelkezéseket alkalmazhatnak vagy vezethetnek be (lásd a 2003/88 irányelv (15) preambulumbekendését).

¹⁰ Lásd a 2003/88 irányelv 4. cikkét és 8–13. cikkét.

¹¹ Lásd a 2003/88 irányelv (3) és (4) preambulumbekendését, valamint többek között: 2019. május 14-i CCOO-ítélet (C-55/18, EU:C:2019:402, 37. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

hozzájárulnak annak a veszélynek a megelőzéséhez, hogy a munkavállalók fáradtság következtében véletlenül magukban, a munkatársaikban vagy másokban kárt okozzanak, továbbá általánosságban hozzájárulnak annak elkerüléséhez, hogy a munka károsítsa az egészségüket akár rövid, akár hosszú távon.¹² A 2003/88 irányelv e tekintetben konkretizálja a munkahelyi egészségvédelem és biztonság területén a „keretirányelvnek” tekintendő 89/391 irányelv által megállapított általános elveket. Ezenkívül a 2003/88 irányelv szabályai arra irányulnak, hogy a munkavállalók számára pihenő és szabadidős időszakot tartsanak fenn, és ezzel bizonyos egyensúlyt biztosítsanak számukra a munka és a magánélet között.¹³

26. Ezzel összefüggésben az említett „követelmények” gazdasági és gyakorlati korlátokat szabnak a munkáltatókra nézve, beleértve a tagállamokat is, amikor ilyen minőségben járnak el. Közelebről emiatt bonyolultabbá válik az alapvető közszolgáltatások működése, amelyek célja a közérdek kielégítése, és amelyeknek ezért folyamatosan működniük kell. E folyamatosság ugyanis a megfelelő létszámú aktív személyi állománynak az e szolgálatok rendelkezésére állásától függ, így első ránézésre feszültség áll fenn a 2003/88 irányelvben előírt, a munkaidő korlátozásához és a pihenéshez való jogoknak az érintett munkavállalók számára történő szigorú biztosítása és az említett szolgáltatások működése között.

27. Ez a feszültség különösen hangsúlyos a jelen ügyben, amelynek háttérében a tagállamok fegyveres erőinek, vagyis különösen fontos állami intézményeknek a működése áll.

28. E tekintetben, amint arra a szlovén, a spanyol és a francia kormány emlékeztetett, noha a rájuk bízott feladatok terjedelme tagállamonként eltérő lehet, a fegyveres erők általában e tagállamok védelmi politikájának alapvető elemét képezik. Elsődleges feladatuk, hogy biztosítsák e tagállamok területének integritását, valamint lakosságuk és intézményeik fegyveres támadásokkal szembeni védelmét. A fegyveres erők általánosságban hozzájárulnak a nemzet biztonságukat veszélyeztető egyéb veszélyek elleni küzdelemhez is. E tekintetben gyakran feladatuk a lakosság biztonságának szavatolása és a civil hatóságok támogatása, amennyiben ezek eszközei már nem elegendők, különösen természeti katasztrófa vagy merénylet esetén.¹⁴ A fegyveres erők emellett azt is biztosítják a tagállamok számára, hogy nemzetközi szinten gyakorolhassák szuverenitásukat. Lehetővé teszik számukra többek között azt, hogy felelősséget vállaljanak a kollektív biztonság területén azon nemzetközi szervezetekben, amelyeknek tagjai,¹⁵ illetve az Unió szintjén, a közös biztonság- és védelempolitika keretében.¹⁶ Ebben az összefüggésben a tagállamok fegyveres erői különböző mértékben részt vesznek a béke és a nemzetközi biztonság előmozdításában és fenntartásában. Összességében a fegyveres erők az államok *végző eszközét* jelentik biztonságukhoz és alapvető érdekeik védelméhez.

¹² Lásd többek között a 2003/88 irányelv 2. cikkének 9. pontját. Lásd még: 2018. november 6-i Kreuziger ítélet (C-619/16, EU:C:2018:872, 39. és 40. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat); 2019. április 11-i Syndicat des cadres de la sécurité intérieure ítélet (C-254/18, EU:C:2019:318, 34. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

¹³ Lásd ebben az értelemben többek között: 2018. november 6-i Kreuziger ítélet (C-619/16, EU:C:2018:872, 39. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat); Wahl főtanácsnok Sindicatul Familia Constanța és társai ügyre vonatkozó indítványa (C-147/17, EU:C:2018:518, 53. pont).

¹⁴ Más tagállamok lakossága vonatkozásában is. Lásd e tekintetben az EUMSZ 222. cikkben szereplő „szolidaritási klauzulát”.

¹⁵ A francia kormány e tekintetben az 1949. április 4-i Észak-atlanti Szerződés (kihirdette: az 1999. évi I. törvény) 5. cikkére hivatkozik, amely arra kötelezi a részes feleket, hogy bármikor készen álljanak a katonai segítségnyújtásra a szövetség bármely más tagja részére, amely fegyveres erőszak áldozatává válik, valamint az Egyesült Nemzetek 1945. június 26-án San Franciscóban aláírt Alapokmányának (kihirdette: az 1956. évi I. törvény) 24. cikkére, amely az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának állandó tagjait, köztük a Francia Köztársaságot teszi elsődlegesen felelőssé a béke és a nemzetközi biztonság fenntartásáért.

¹⁶ Lásd az EUSZ 42–46. cikket (a továbbiakban: KBVP).

29. Ráadásul, amint azt a szlovén, a spanyol és a francia kormány a Bíróság előtt hangsúlyozta, míg történelmileg ezek az erők főként az érintett állam részvételével zajló „háborúk idején” léptek fel, szemben a „békeidővel”, általánosan elfogadott, hogy e különbségtétel immár nem megfelelő a jelenlegi geopolitikai környezetben. Ugyanis, noha nincs szó a szó klasszikus értelmében vett „háborúról” a tagállamok közvetlen határain, a nemzetközi terrorizmus fejlődése, a különböző intenzitású helyi vagy regionális konfliktusok megsokszorozódása néha az Európához közeli harmadik országokban, a technológiai változások által lehetővé tett „kiberháború” megjelenése, valamint más, feszültséggel járó tényező a nemzetközi kapcsolatok tartós instabilitását eredményezi, ami a tagállamok számára számos különböző, „hibrid” és állandó fenyegetést jelent. Az egyes tagállamok védelmi politikájának és különösen a fegyveres erőknek tehát állandó szerepet kell betölteniük, és a hagyományos „békeidőben” is aktívnak kell lenniük.¹⁷

30. Ahhoz, hogy folyamatosan és hatékonyan be tudják tölteni szerepüket, a tagállamok fegyveres erőinek rendelkezniük kell a szükséges emberi erőforrással. Ebben az összefüggésben a katonák munkaideje megszervezésének kérdése különösen kényes, és az e területre vonatkozó megközelítések a tagállamokban rendkívül eltérőek.¹⁸

31. Lényegében a tagállamok egy része, beleértve Németországot,¹⁹ Luxemburgot,²⁰ és Szlovéniát,²¹ jogszabályaikban heti és napi munkaidőt határoznak meg a katonák számára, ugyanúgy, mint az egyéb közalkalmazottak és köztisztviselők esetében, eltéréseket fenntartva azonban a fegyveres erők sajátosságára tekintettel tartalmaz bizonyos tevékenységek tekintetében azok megfelelő elvégzésének biztosítása érdekében. Más tagállamok, köztük Spanyolország²² és Olaszország²³ főszabály szerint munkaidőt állapítanak meg, ugyanakkor a katonák számára állandó rendelkezésre állási kötelezettséget írnak elő, ami igazolja, hogy a szolgálat érdekei bizonyos körülmények között előbbrevalóak e szabályok tiszteletben tartásánál. Végül a tagállamok utolsó kategóriája, köztük Franciaország és Ciprus jogszabályaiban nem ír elő korlátozást a katonák munkaideje tekintetében, mivel e tagállamok katonáik rendelkezésre állásának kiterjesztő fogalmát alkalmazzák, amely szerint ezen elvvel természeténél fogva ellentétes ezen idő bármilyen maximalizálása.

32. Pontosabban, a francia kormány álláspontja szerint, a fegyveres erők folyamatos működése és hatékonysága olyan szervezési módot tesz szükségessé, amely összeegyeztethetetlen a 2003/88 irányelv által előírthoz hasonló rendszerrel, amely a munkaidő, valamint a napi és heti

¹⁷ Ugyanezen megállapítás tekintetében lásd: Baude, F., és Vallés, F., *Droit de la défense*, Ellipses, 2012, 122–123. o.; Faugère, J.-M., „L'état militaire: *Aggiornamento* ou rupture”, „Inflexions” folyóirat, 2012, 20. sz., 53. o., valamint Malis, C., *Guerre et stratégie au XXIe siècle*, Fayard, 2014, 16–53. és 153–182. o.

¹⁸ A tagállamok által a katonák munkaidejével kapcsolatban alkalmazott eltérő megközelítések kapcsán lásd Piotet, F. (szerk.), *Les conditions de vie des militaires en Europe, convergences et divergences (Allemagne, Belgique, Espagne, France, Pays-Bas, Italie et Royaume-Uni)*, C2SD, Párizs, 2003, 95. o.), valamint Leigh, I., Born, H., *Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel*, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2008, 178. és 179. o.

¹⁹ Lásd: Verordnung vom 16. November 2015 über die Arbeitszeit der Soldatinnen und Soldaten (a katonák munkaidejéről szóló 2015. november 16-i rendelet) (BGBl. 2015 I, 1995. o.).

²⁰ Lásd a hadseregben a munkaidőről és a pihenőidőről szóló, 2019. július 12-i megállapodást.

²¹ A szlovén jogszabályok alapján értelmezésem szerint a katonák főszabály szerint a munkaidőre vonatkozó általános szabályozás hatálya alá tartozó köztisztviselőknek minősülnek (lásd a jelen indítvány 11. pontját), ugyanakkor a honvédelemről szóló törvény bizonyos kiigazításokat ír elő többek között az ügyletekkel kapcsolatban.

²² Lásd: Orden DEF/253/2015, de 9 de febrero, por la que se regula el régimen de vacaciones, permisos, reducciones de jornada y licencias de los miembros de las Fuerzas Armadas (a fegyveres erők tagjai szabadságáról, engedélyeiről, munkaidő-csökkentéséről és eltávozási engedélyeiről szóló, 2015. február 9-i DEF/253/2015 rendelet; a BOE 2015. február 18-i 42. száma, 13193. o.), különösen a 3. cikk; és Orden DEF/1363/2016, de 28 de julio, por la que se regulan la jornada y el régimen de horario habitual en el lugar de destino de los miembros de las Fuerzas Armadas (a fegyveres erők tagjai munkaidejének, munkabeosztásának és szolgálati helyének meghatározásáról szóló, 2016. július 28-i DEF/1363/2016 rendelet; a BOE 2016. augusztus 10-i 192. száma, 57311. o.), különösen a 4. cikk.

²³ Lásd: Lo Torto, A., „L'orario di servizio del personale militare valenza disciplinare e rilevanza penale”, *Periodico di Diritto e Procedura Penale Militare*, n° 4, 2015.

pihenőidő egyéni elszámolásán alapul. A rájuk bízott feladatok megfelelő ellátásához a katonák szolgálati idejének megszervezése terén sajátos keretet kell kialakítani, amely kellő rugalmasságot tanúsít ahhoz, hogy össze lehessen egyeztetni egyrészt a katonák egészségét és biztonságát, másrészt pedig az abszolút elsőbbséget élvező működési követelményeket. A parancsnokságnak kell tehát e követelményektől függően meghatároznia a katonák munkaidejét, pihenőidejét és szabadságait (vagy pontosabban az „eltávozásait”), a lehető legnagyobb mértékben ügyelve a csapatok jólétére és biztonságára.

33. Ráadásul, főként Franciaországban, amint azt a francia kormány hangsúlyozza, a katonákat terhelő állandó rendelkezésre állás elvét (a továbbiakban: a rendelkezésre állás elve), amely a katonák arra vonatkozó kötelezettségvállalását jelenti, hogy „bármikor és bárhol” szolgáljanak, nem csupán a fegyveres erők által ellátott feladatok sikeres teljesítéséhez nélkülözhetetlen elemnek, hanem a katonát a civiltől megkülönböztető azonosító jelnek is tekintik. Az ezen állandó kötelezettségvállaláshoz kapcsolódó korlátozások olyan ellentételezésekkel járnak, mint szabadságnapok megemelt száma vagy akár a többi munkavállalóénál nagyobb összegű korengedményes nyugdíjrendszer. Gyakran úgy tekintik, hogy egy a 2003/88 irányelv szabályainak katonákra történő alkalmazása megkérdőjelezné a rendelkezésre állás ezen elvét, és ezáltal a katonai hivatás egyfajta „banalizálásához” járulna hozzá azáltal, hogy azt közelítené a polgári tisztviselők munkájához, ezáltal csökkentve az előbbi egyedi jellegét.²⁴

34. Mielőtt megvizsgálánám a kérdést előterjesztő bíróság által ebben az összefüggésben feltett kérdéseket (B. és C. rész), röviden foglalkoznom kell azok elfogadhatóságával (A. rész).

A. Az elfogadhatóságról

35. Emlékeztetek arra, hogy a B. K. által a Szlovén Köztársasággal (védelmi minisztérium) szemben benyújtott kereset tárgya az általa az ügyeleti tevékenység keretében töltött készenléti idő túlszolgálatként történő megfizetése. Márpedig, amint arra a jelen indítvány 25. pontjában rámutattam, a 2003/88 irányelv követelményeinek célja a munkavállalók biztonságának és egészségének védelme. Ezen irányelv tehát főszabály szerint²⁵ nem szabályoz ilyen, vagyoni kérdést.²⁶

36. Ebből azonban nem következik, hogy a jelen előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések elfogadhatatlanok. A kérdést előterjesztő bíróság ugyanis úgy véli, hogy azon díjazás meghatározása érdekében, amelyet B. K. részére az ezen ügyeleti tevékenység keretében töltött időért kellett volna fizetni, ily módon az előtte folyamatban lévő jogvita elbírálása céljából azt kell megtudnia, hogy ezen időtartam teljes egészében a 2003/88 irányelv 2. cikkének 1. pontja értelmében vett „munkaidőnek” minősül-e. Nyilvánvaló, hogy e bíróság úgy véli, hogy ezen irányelv katonákra történő alkalmazásának kérdése, valamint az, hogy az említett irányelv

²⁴ A francia kormány hangsúlyozza, hogy a katonai szolgálat az összes többihez képest „egyedi” feladat: kizárólag a katonák rendelkeznek az öléshez való joggal, azzal a kötelezettséggel együtt, hogy amennyiben a feladat ezt megkívánja, saját életüket is veszélyeztessék. A francia jogban kialakított rendelkezésre vonatkozó elvről lásd a code de la défense (honvédelemről szóló törvénykönyv) L.4111-1. cikkét; Pêcheur, B., Heitz, R., és Vandier, P., „Le militaire, travailleur, justiciable, citoyen comme les autres?”, *Revue Défense Nationale*, 825. sz., 2019. december, 21–30. o., valamint Vinot, J., „La disponibilité: une singularité militaire en question”, in: *Un monde en turbulence – Regards du CHEM 2019 – 68ème session*.

²⁵ A 2003/88 irányelv 7. cikkében előírt fizetett éves szabadsághoz való jog kivételével, amely nem képezi az alapeljárás tárgyát.

²⁶ Lásd többek között: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 35. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

értelmében mi minősül az általuk ügyeletben töltött időnek, előzetes jelleget mutat a B. K. által követelt illetménykiegészítéshez való jog fennállásának kérdéséhez képest. E körülmények között nyilvánvaló kapcsolat áll fenn az előterjesztett kérdések és az alapeljárás között.²⁷

B. A 2003/88 irányelv katonákra való alkalmazhatóságáról (első kérdés)

37. Első kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra keresi a választ, hogy a 2003/88 irányelv alkalmazandó-e „a védelmi ágazatban munkát végző munkavállalókra” és a „katonai személyzetre”. Értelmezésem szerint az első kategória magában foglalja a másodikat, ugyanakkor kiterjed a szlovén védelmi minisztérium által foglalkoztatott civil személyzetre is.²⁸ Mindazonáltal e kérdés az alapeljárás szempontjából csak a katonák vonatkozásában releváns. Ezért az elemzést a személyek e csoportjára kell összpontosítani. Egyébiránt, noha az említett kérdés a katonai létesítményekkel összefüggésben „békeidőben” végzett ügyeleti tevékenységre összpontosít, először azt kell megvizsgálni, hogy ez az irányelv általános jelleggel alkalmazandó-e a katonákra, majd ezt követően és adott esetben kell elemezni azt, hogy az említett tevékenység kifejezetten ki van-e zárva az irányelv alkalmazása alól.

38. Amint azt a jelen indítvány bevezetőjében jeleztem, úgy vélem, hogy a 2003/88 irányelv főszabály szerint alkalmazandó a katonákra. A tagállamok fegyveres erőinek szervezetére vonatkozó nemzeti intézkedések ugyanis nincsenek teljesen kizárva az uniós jog hatálya alól (1. szakasz). Ráadásul a katonák az ezen irányelv értelmében vett „munkavállalók” (2. szakasz), és a fegyveres erők az irányelv hatálya alá tartozó tevékenységi ágazatokba tartoznak (3. szakasz). Mindemellett a katonákra nem vonatkoznak az említett irányelv által előírt szabályok, amennyiben e fegyveres erők egyes olyan „különleges tevékenységeiben” vesznek részt (4. szakasz), amelyeknek egy olyan tevékenység, mint a katonai létesítményekkel kapcsolatos ügyeleti tevékenység, főszabály szerint nem képezi részét (5. szakasz).

1. A fegyveres erők szervezetére vonatkozó nemzeti intézkedések nincsenek teljesen kizárva az uniós jog hatálya alól

39. A tárgyalás során a spanyol és a francia kormány előadta, hogy a katonák munkaidejének szervezésére vonatkozó szabályok olyan katonai szervezeti döntéseket tükröznek, amelyet az egyes tagállamok a területük és alapvető érdekeik védelmének biztosítása érdekében hoznak meg. Ezen intézkedések tehát az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése alapján teljes mértékben ki vannak zárva az uniós jog hatálya alól.²⁹

²⁷ Lásd analógia útján: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 36–38. pont).

²⁸ Lásd a honvédelemről szóló törvény jelen indítvány 5. lábjegyzetében idézett 5. cikkét.

²⁹ E rendelkezés értelmében: „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének [...]. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad.”

40. Álláspontom szerint azonban ez nem igaz, a következő okok miatt:

41. *Először is* tagadhatatlan, hogy a tagállamok fegyveres erőinek szervezete érinti az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésének értelmében vett „nemzeti biztonságukat”. Ezen erők az általuk végrehajtott védelmi politikák keretében az e „biztonságot” garantáló egyik elemet jelentik.³⁰ Márpedig, amint azt e rendelkezés kimondja, a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad. Ez a pontosítás kiemeli, hogy jelenleg semmilyen hatáskört nem ruháztak az Unióra, különösen a védelem területén.³¹ Következésképpen az e tekintetben fennálló kizárólagos hatáskörüknek megfelelően az egyes tagállamok feladata, hogy megtegyék a megfelelő intézkedéseket nemzeti biztonságuk garantálása érdekében, és ennek keretében meghozzák a fegyveres erők szervezetével kapcsolatos intézkedéseket.

42. Ugyanakkor az ilyen intézkedések nincsenek teljesen kizárva az uniós jog hatálya alól. A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint ugyanis „önmagában az a tény, hogy egy nemzeti intézkedést a nemzetbiztonság védelme érdekében fogadtak el, még nem eredményezheti az uniós jog alkalmazhatatlanságát és nem mentesítheti a tagállamokat az uniós jog kellő tiszteletben tartása alól”³².

43. Így az uniós jog és különösen az Unió hatáskörébe tartozó politikák végrehajtására szolgáló másodlagos jogi eszközök – szociális ügyekben, egyenlő bánásmóddal kapcsolatos ügyekben stb. – az általuk meghatározott feltételek mellett *a priori* alkalmazandók a fegyveres erők szervezésével kapcsolatos nemzeti intézkedésekre is, és ennek alapján bizonyos korlátokat szabhatnak, amelyeket a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk az e területre vonatkozó hatásköreik gyakorlása során.³³

44. Ellentétben azzal, amit a francia kormány sugall, a Dory ítélet³⁴ nem kérdőjelezi meg ezt az értelmezést. Ebből az ítéletből ugyanis nem lehet arra következtetni, hogy a fegyveres erők szervezetére vonatkozó nemzeti intézkedések teljes mértékben kívül esnek az uniós jog hatályán.

45. Emlékeztetek arra, hogy az említett ítélet alapjául szolgáló ügy a csak férfiakra korlátozódó kötelező sorkatonai szolgálattal kapcsolatos német szabályozásra vonatkozott. Annak érdekében, hogy mentesüljön ez alól, A. Dory azt állította, hogy e szabályozás nem alapuló hátrányos

³⁰ A „nemzetbiztonság” fogalma valamennyi olyan veszélyre és kockázatra vonatkozik, amelyek érinthetik az alapvető állami funkciókat és a társadalom alapvető érdekeit (lásd ebben az értelemben: 2020. október 6-i La Quadrature du Net és társai ítélet [C-511/18, C-512/18 és C-520/18, EU:C:2020:791, 135. pont]), és e kockázatok „hibrid” jellege a jelenlegi geopolitikai összefüggésben (lásd a jelen indítvány 29. pontját) a belbiztonság (rendvédelmi erők) és a külbiztonság (védelem és fegyveres erők) közötti hagyományos megkülönböztetés megszűnését vonja maga után, amelynek helyébe ez az átfogó fogalom lépett.

³¹ A hatáskör-átruházás EUSZ 5. cikk (2) bekezdésében rögzített elvének megfelelően. Nem hagyom figyelmen kívül a Lisszaboni Szerződés által a KBVP keretében a védelem területén eredményezett fejlődést. E tekintetben hivatkozni lehet azon missziók kibővítésére, amelyekben az Unió katonai eszközökhöz folyamodhat (az EUSZ 43. cikk (1) bekezdése); az Európai Védelmi Ügynökség létrehozására (az EUSZ 42. cikk (3) bekezdése és EUSZ 45. cikk); a strukturált együttműködésre (az EUSZ 42. cikk (6) bekezdése és EUSZ 46. cikk), vagy akár a „kölcsonös segítségnyújtási záradékra” (az EUSZ 42. cikk (7) bekezdése). Mindazonáltal ezek a fejlemények nem eredményezik a védelmi politika vagy a tagállami fegyveres erők „közösségivé válását”. A kormányközi jelleg marad a KBVP működésére vonatkozó szabály. Bár e politika magában foglalja a közös védelempolitika fokozatos meghatározását, amely végül közös védelemhez vezet, még nem ez a helyzet. Lásd: Baude, F. és Valles, F., i. m., 120–122. o.

³² 2020. október 6-i Privacy International ítélet (C-623/17, EU:C:2020:790, 44. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat). Lásd még, ebben az értelemben: 1999. október 26-i Sirdar ítélet (C-273/97, EU:C:1999:523, 15. és 16. pont); 2000. január 11-i Kreil ítélet (C-285/98, EU:C:2000:2, 15. és 16. pont).

³³ Például az 1999. október 26-i Sirdar ítéletben (C-273/97, EU:C:1999:523) és a 2000. január 11-i Kreil ítéletben (C-285/98, EU:C:2000:2) a Bíróság kimondta, hogy a nem alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma, amelyet abban az időben a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról szóló, 1976. február 9-i 76/207/EGK tanácsi irányelv (HL 1976. L 39., 40. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 1. kötet, 187. o.) szabályozott, alkalmazandó a katonai álláshelyekre is, és ily módon kiterjed az egyes tagállamok részéről fegyveres erők megszervezésére irányuló hatásköreik gyakorlására.

³⁴ 2003. március 11-i ítélet (C-186/01, EU:C:2003:146).

megkülönböztetést valósít meg a munkavállalásban és a szakképzésben való részvétel terén, ami ellentétes a 76/207 irányelvvel. Véleménye szerint ugyanis a katonai szolgálat teljesítése késedelmet okozott a férfiak számára az ezekhez való hozzáférésben, amelyet a nők nem szenvedtek el, mivel mentesültek e szolgálat alól. A Bíróság lényegében úgy ítélte meg, hogy az uniós joggal nem ellentétes, ha valamely tagállam a kötelező katonai szolgálatot a férfiakra korlátozza. Márpedig az említett ítéletnek Stix-Hackl főtanácsnok indítványa³⁵ fényében értelmezett indokolása a jelen indítvány 41–43. pontjában szolgáltatott magyarázatokat tükrözi. *Egyrészt* a Németországi Szövetségi Köztársaság azon döntését, hogy fegyveres erőinek személyi állományát a kötelező katonai szolgálatra alapozza, az uniós jog önmagában nem szabályozta – az egyes tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartozó tisztán katonai szervezési döntésről volt szó.³⁶ *Másrészt* az uniós jogból eredő egyetlen kötelezettség sem korlátozta ebben az esetben e hatáskör gyakorlását. Az e szolgálatra vonatkozó nemzeti szabályozás és a 76/207 irányelvben előírt, nem alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma közötti kapcsolat ugyanis túl gyenge ahhoz, hogy az irányelvet alkalmazni lehessen, mivel e szabályozás legfeljebb közvetett hatást gyakorol a németországi munkavállalásra vagy szakképzésre.³⁷

46. *Másodsorban* az is tagadhatatlan, – amint arra a francia kormány hivatkozik – hogy a fegyveres erők az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésének értelmében vett „alapvető állami funkciók” köré tartoznak, „[amelyek célja] területi integritásának [biztosítása] [...] és a nemzeti biztonság [védelme]”. Márpedig e rendelkezésnek megfelelően az Uniónak „[tiszteltben kell tartania]” ezen, alapvető állami funkciókat.³⁸

47. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy a tagállamok által fegyveres erők szervezése érdekében hozott intézkedések teljes mértékben kívül esnek az uniós jog hatályán. Az Unió részéről az „alapvető állami funkciók” „tiszteltben tartása” ugyanis nem korlátozza e jog hatályát, ugyanis azt megfelelően figyelembe kell venni, különösen a másodlagos jog olyan eszközeinek elfogadása³⁹ és értelmezése során, mint a 2003/88 irányelv, mivel e jogi aktusok alkalmazása az említett 4. cikk (2) bekezdésének megfelelően nem akadályozhatja meg ezen „alapvető funkciók” megfelelő működését.⁴⁰

48. Összefoglalva, amint azt a német kormány és a Bizottság előadja, az uniós jog alkalmazható a katonák munkaidejének szervezése tekintetében, még akkor is, ha ez a kérdés a fegyveres erők szervezését, és ezáltal a „nemzeti biztonságot”, valamint az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése értelmében vett „alapvető állami funkciókat” érinti is. Ezzel szemben e jogot nem lehet úgy értelmezni vagy alkalmazni, hogy az veszélyeztesse a fegyveres erők megfelelő működését, amely elméletet a következő szakaszokban fejtem ki.

³⁵ A Dory ügyre vonatkozó indítvány (C-186/01, EU:C:2002:718).

³⁶ Lásd ebben az értelemben: 2003. március 11-i Dory ítélet (C-186/01, EU:C:2003:146, 39. pont); Stix-Hackl főtanácsnok Dory ügyre vonatkozó indítványa (C-186/01, EU:C:2002:718, 55., 62. és 63. pont).

³⁷ Lásd ebben az értelemben: 2003. március 11-i Dory ítélet (C-186/01, EU:C:2003:146, 40. és 41. pont); Stix-Hackl főtanácsnok Dory ügyre vonatkozó indítványa (C-186/01, EU:C:2002:718, 77–108. pont). Lásd analógia útján: 1991. október 4-i Society for the Protection of Unborn Children Ireland ítélet (C-159/90, EU:C:1991:378, 24. pont); 2000. január 27-i Graf ítélet (C-190/98, EU:C:2000:49, 25. pont).

³⁸ A francia kormány azt is előadja, hogy a fegyveres erők szervezetére vonatkozó szabályok a tagállamok EUSZ 4. cikk (2) bekezdése értelmében vett „nemzeti identitásának” részét képezhetik. Erre a jelen indítvány 95. és 96. pontjában térek ki.

³⁹ Az uniós jogalkotónak tehát szükség esetén a másodlagos jogi aktusokban bizonyos olyan kiigazításokat, eltéréseket és egyéb kivételeket kell előírnia, amelyek adott esetben lehetővé teszik a tagállamok számára alapvető állami funkcióik megfelelő működésének biztosítását. Egyébként számos ilyen jogi aktus esetében ez a helyzet.

⁴⁰ Lásd analógia útján: Kokott főtanácsnok G4S Secure Solutions ügyre vonatkozó indítványa (C-157/15, EU:C:2016:382, 32. pont); Pikamäe főtanácsnok Stadt Frankfurt am Main ügyre vonatkozó indítványa (C-18/19, EU:C:2020:130, 76. pont).

2. A hivatásos katonák a 2003/88 irányelv értelmében vett „munkavállalók”

49. Emlékeztetek arra, hogy a 2003/88 irányelv szabályai – amint arra az irányelv több alkalommal rámutat –⁴¹ a „munkavállalók” javát hivatottak szolgálni. Véleményem szerint az olyan hivatásos katonák, mint B. K., vitathatatlanul ebbe a kategóriába tartoznak.⁴²

50. A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint ugyanis a munkavállaló 2003/88 irányelv szerinti fogalma az uniós jog önálló, olyan objektív kritériumok szerint meghatározott fogalma, amelyek – figyelembe véve az érintett személyek jogait és kötelességeit – a munkaviszonyt jellemzik. E tekintetben a munkaviszony alapvető jellemzője az a körülmény, hogy valamely személy meghatározott ideig, más javára és irányítása alatt díjazás ellenében szolgáltatást nyújt.⁴³

51. Márpedig a hivatásos katonák bizonyos ideig különböző szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek ellenében díjazásban részesülnek – különösen a zsoldjukban. Egyébiránt a katonákra olyan kényszerítő fegyelmi követelmény vonatkozik, amely magában foglalja többek között a magatartási szabályoknak, a katonai szabályzatoknak és a felettesek utasításainak a betartását⁴⁴ – ez a valamennyi munkaviszonyt jellemző alárendeltségi viszony szélsőséges megnyilvánulása.

52. Kiemelem, hogy a hivatásos katonák a 2003/88 irányelv értelmében vett „munkavállalók”, függetlenül attól, hogy tagállamukban szerződés köti-e őket a fegyveres erőkhöz vagy köztisztviselői jogállást élveznek.⁴⁵ Még ha a katonák a nemzeti jogban *sui generis* jogállással is rendelkeznek,⁴⁶ ezen irányelv alkalmazásában munkavállalóknak kell őket tekinteni.⁴⁷

3. A fegyveres erők a 2003/88 irányelv hatálya alá tartozó tevékenységi ágazatokba tartoznak

53. Amint az a 2003/88 irányelv 1. cikkének (3) bekezdéséből kitűnik, ezen irányelv hatályát lényegében a 89/391 irányelv 2. cikkére történő utalással határozzák meg, amely ezen utóbbi irányelv hatályát határozza meg. E két jogi aktus hatálya tehát főszabály szerint azonos,⁴⁸ azzal, hogy a 2003/88 irányelv hatálya a 83/391 irányelvvel ellentétben nem terjed ki az 1999/63 irányelv kifejezett tárgyát képező „tengerészekre”. Márpedig e kivétel nem releváns a

⁴¹ Lásd különösen a 2003/88 irányelv (2), (4) és (5) preambulumbekendését, valamint 3–7. cikkét.

⁴² Lásd analógia útján: 1997. november 13-i Grahame és Hollanders ítélet (C-248/96, EU:C:1997:543, 29. pont). Kiemelem, hogy a katonák és a fegyveres erők között fennálló kapcsolatok különböző típusúak lehetnek. Közlebebról vannak a „hivatásos” katonák, akik szabadon döntenek amellet, hogy – teljes karrierjükre vagy egy szerződés időtartamra – belépnek a fegyveres erőkbe, valamint az egyes államokban fennálló katonai szolgálat keretében és időtartamára kötelezően ellenőrzött „behívottak” (lásd a jelen indítvány 45. pontját). Mivel az alapügy hivatásos katonára vonatkozik, a jelen indítvány elsősorban erre a kategóriára irányul, amely egyébiránt jelenleg túlnyomó súlyt képvisel. Noha ugyanis a nyugati fegyveres erők kiterjedt személyi állománya alapvetően a sorozáson alapult, az e fegyveres erőknek a korlátozott hivatásos katonák körére való „szűkítésére” irányuló általános tendencia a hidegháború vége óta megfigyelhető. Lásd: Malis, C., i. m., 117., 118. és 122. o.

⁴³ Lásd többek között: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 41. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁴⁴ Lásd a Miniszterek Bizottsága által 2010. február 24-én a miniszterhelyettesek 1077. ülése során elfogadott, a fegyveres erők tagjainak emberi jogairól szóló CM/Rec (2010) 4. sz. ajánlást, 25. o.

⁴⁵ Lásd többek között: 2012. május 3-i Neidel ítélet (C-337/10, EU:C:2012:263, 25. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁴⁶ Ez a helyzet például a francia jogban.

⁴⁷ Lásd többek között: 2015. március 26-i Fenoll ítélet (C-316/13, EU:C:2015:200, 31. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁴⁸ Ami valószínűleg azzal magyarázható, hogy a 89/391 irányelv a munkahelyi biztonság és egészségvédelem általános elveit megállapító „keretirányelv”, amelyeket a 2003/88 irányelv hajtott végre (lásd a jelen indítvány 25. pontját).

jelen ügy szempontjából.⁴⁹ Ebből következik, hogy annak eldöntése céljából, hogy a 2003/88 irányelv alkalmazandó-e a katonákra, azt kell megvizsgálni, hogy azok a 83/391 irányelv hatálya alá tartoznak-e.

54. A 89/391 irányelv 2. cikkének (1) bekezdése értelmében az irányelv „minden köz- és magán-tevékenységi ágazatra” alkalmazandó, amely magában foglalja a „szolgáltatási tevékenységeket” is.

55. A jelen esetben a tagállamok fegyveres erői ilyen „tevékenységet” folytatnak, mivel közszolgáltatást nyújtanak – védelmi közszolgáltatást.⁵⁰ Ezen erők tehát az említett 2. cikk (1) bekezdésében hivatkozott „köztevékenységi ágazatok” körébe tartoznak.

4. A katonák nem tartoznak a 2003/88 irányelv hatálya alá ott, ahol a fegyveres erők egyes „különleges tevékenységeiben” vesznek részt

56. Mindamelllett a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első francia bekezdése kivételt ír elő ezen irányelv hatálya alól. E rendelkezés szerint az említett irányelv nem alkalmazható ott, „ahol az egyes különleges közszolgálati tevékenységekre – mint amilyen a fegyveres erők vagy a rendőrség – vagy a polgári védelmi szolgálatok egyes különleges tevékenységeire jellemző sajátosságok szükségszerűen ellentétben állnak vele”. E rendelkezés második albekezdése ugyanakkor pontosítja, hogy ebben az esetben a munkavállalók biztonságát és egészségvédelmét a lehető legmesszebbmenőkig biztosítani kell ezen irányelv céljainak figyelembevételével.

57. A szlovén,⁵¹ a spanyol és a francia kormány előadja, hogy e kivétel, amely utalás révén a 2003/88 irányelv részét képezi, lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy állandó jelleggel kizárják fegyveres erőik valamennyi katonáját ezen utóbbi irányelv hatálya alól.⁵²

58. A magam részéről a német kormányhoz és a Bizottsághoz hasonlóan úgy vélem, hogy a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdése első albekezdése nem teszi lehetővé a tagállamok számára, hogy állandó jelleggel kizárjanak minden katonát ezen irányelv vagy a 2003/88 irányelv szabályainak hatálya alól (a) szakasz). Véleményem szerint ez következik e rendelkezés szövegéből és céljából, figyelemmel a háttérét képező összefüggésekre, valamint a Bíróság hasznos támpontokat nyújtó ítélezési gyakorlatára.

⁴⁹ Még a haditengerészek sem tartoznak az említett kivétel hatálya alá. Az 1999/63 irányelv mellékletében szereplő, a tengerészek munkaidejének szervezéséről szóló európai megállapodás ugyanis a „rendszerint kereskedelmi tengerészeti tevékenységeket végző tengerjáró hajó fedélzetén szolgálatot teljesítő tengerészekre” vonatkozik, ami tehát kizárja a katonai tengeri műveleteket (lásd e megállapodás 1. szakaszának (1) bekezdését).

⁵⁰ Pontosítom *egyrészt*, hogy védelmi közszolgáltatást nem kizárólag állami hadseregek nyújtanak. Zsoldosok mindig is léteztek. A közelmúlt történelmében az ilyen magánkatonák felhasználásának példáihoz a nyugati államokban lásd: Malis, C., i. m., 134–138. o. *Másrészt*, amint arra a jelen indítvány 28. pontjában rámutattam, a tagállamok fegyveres erői gyakran vesznek részt más közérdekű tevékenységekben.

⁵¹ Pontosabban írásbeli észrevételeiben a szlovén kormány azt fejtette ki, hogy a szlovén katonák által teljesített ügyeleti szolgálat a 2003/88 irányelv hatálya alól kizárt tevékenység. Ezzel szemben a tárgyalás során úgy tűnt, hogy e kormány a spanyol és a francia kormányhoz hasonlóan arra hivatkozik, hogy a katonák valamennyi tevékenységük során állandó jelleggel ki vannak zárva ezen irányelv hatálya alól.

⁵² És potenciálisan a 89/391 irányelv hatálya alól is, annak ellenére, hogy az említett kormányok álláspontja e tekintetben nem egyértelmű.

a) A tagállamok nem zárhatnak ki állandó jelleggel minden katonát a 89/391 irányelv és a 2003/88 irányelv szabályainak alkalmazása alól

59. *Először is*, emlékeztetek arra, hogy a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdése nem magukra a katonákra vagy a fegyveres erőkre vonatkozik, hanem ezen erők „egyes különleges tevékenységeire”.⁵³ Az uniós jogalkotó által e rendelkezésben alkalmazott kritérium tehát nem a katonák említett erők által alkotott, egészében felfogott „tevékenységi ágazathoz” való tartozásán alapul. Az említett rendelkezés nem is a fegyveres erők egészének „tevékenységére” utal – a honvédelmi közszolgáltatás értelmében.⁵⁴ E kifejezés közelebbről a katonák által munkakörük keretében ellátott „feladatokra” vagy más szóval megbízásokra utal. Ezenfelül nem a katonák által végzett valamennyi feladatról van szó, hanem kizárólag „egyes” „különleges” feladatokról.⁵⁵

60. *Másodszor* emlékeztetek arra, hogy a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdése általános jelleggel lehetővé teszi az ezen irányelv és kiterjesztve a 2003/88 irányelv szabályaitól való eltérést, amennyiben a szóban forgó tevékenységekre – beleértve a katonák által végzett tevékenységeket is – „jellemző sajátosságok” „szükségszerűen” ellentétben állnak e szabályok alkalmazásával – vagy másként fogalmazva, amennyiben e tevékenységeket nem lehetne megfelelően végrehajtani, ha az említett szabályokat alkalmazni kellene.

61. Amint arra a Bíróság már rámutatott, e rendelkezés célja tehát bizonyos, az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésében említett „alapvető állami funkciók”⁵⁶ körébe tartozó közérdekű feladatok, köztük egyes katonák által végrehajtott feladatok igényeinek figyelembevétele. Nyilvánvaló, hogy az uniós jogalkotó szándéka annak biztosítása volt, hogy a 89/391 irányelv ne írjon elő olyan keretet, amely megakadályozza e feladatok megfelelő ellátását.⁵⁷ Amint azt a francia kormány kifejti, ezen irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdése ily módon biztosítja ezen „alapvető funkciók” – amelyek közé a fegyveres erők is tartoznak⁵⁸ – Unió általi „tiszteltben tartását”, és ezért azt az említett 4. cikk (2) bekezdésének fényében kell értelmezni.

62. *Harmadszor* azonban nem szabad szem elől téveszteni azon egyéni jogok jelentőségét, amelyekről a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdése eltérést enged. E tekintetben a 89/391 és 2003/88 irányelvben előírt általános elvek és a munkahelyi biztonságra vonatkozó követelmények célja, hogy olyan minimális garanciákat képezzenek, amelyek pusztán e jogállás alapján „minden munkavállalót” megilletnek, függetlenül attól, hogy mely tevékenységi ágazatban látják el feladataikat.⁵⁹ Ily módon ezen irányelvek hatályát szándékosan különösen tágan határozták meg. E tág hatály egyébként megfelel az Unióra ruházott hatásköröknek.⁶⁰ Az

⁵³ Lásd analógia útján: 2004. október 5-i Pfeiffer és társai ítélet (C-397/01 és C-403/01, EU:C:2004:584, 53. pont).

⁵⁴ Lásd a jelen indítvány 55. pontját.

⁵⁵ Lásd: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 55. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁵⁶ Lásd: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 56., 58., 59. és 61. pont).

⁵⁷ Lásd ebben az értelemben: Saggio főtanácsnok Simap ügyre vonatkozó indítványa (C-303/98, EU:C:1999:621, 27. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat); Wahl főtanácsnok Sindicatul Familia Constanța és társai ügyre vonatkozó indítványa (C-147/17, EU:C:2018:518, 51. pont).

⁵⁸ Lásd a jelen indítvány 46. és 47. pontját.

⁵⁹ Lásd a 2003/88 irányelv 3–7. cikkét, amelyek elismerik az általuk „minden munkavállalónak” biztosított jogokat.

⁶⁰ Emlékeztetek arra, hogy a 89/391 irányelvet az EK 118a. cikk, a 2003/88 irányelvet pedig az említett 118a. cikk helyébe lépő EK 137. cikk alapján fogadták el, amely cikk pedig aztán az EUMSZ 153. cikk lett. Márpedig egyrészt az említett rendelkezés – az azt megelőző rendelkezésekhez hasonlóan – hatáskört biztosít az Unió számára arra, hogy általánosságban a „munkavállalók” egészségének és biztonságának védelme érdekében minimumkövetelményeket fogadjon el; másrészt, amint az a jelen indítvány 43. pontjából kitűnik, bár a védelem a tagállamok hatáskörébe tartozik, ez nem tiltja meg az Unió számára, hogy – többek között az e rendelkezés által számára biztosított hatáskörnek megfelelően – olyan szociálpolitikát folytasson, amely eleve kiterjed minden munkavállalóra, beleértve az ezen ágazatban alkalmazott munkavállalókat is, akik közé a katonák is tartoznak.

élet- és munkakörülmények javítása és a fejlődési folyamat fenntartása mellett ezek összehangolása ez utóbbi egyik célkitűzése is.⁶¹ Következésképpen a Bíróság több alkalommal kimondta többek között, hogy a 2003/88 irányelvnek a maximális munkaidőre, a minimális pihenőidőre vagy a fizetett éves szabadságra vonatkozó előírásai „az uniós szociális jog különös jelentőségű szabályainak” minősülnek.⁶² Ráadásul a munkahelyi egészséget és biztonságot, a méltányos munkafeltételekhez való jogot, a munkaidő észszerű korlátozásához való jogot, illetve a pihenőidőhöz való jogot különböző nemzetközi megállapodásokban,⁶³ az uniós jog szintjén pedig az 1989. évi, a munkavállalók alapvető szociális jogairól szóló közösségi chartában,⁶⁴ valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 31. cikkében alapvető joggá nyilvánították – ezek ugyancsak általában a „munkavállalókra” alkalmazandók, a katonákat is beleértve.⁶⁵

63. Ebben az összefüggésben a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdésében foglalt kivételnek, amint azt a Bíróság megállapította, olyan értelmezést kell adni, amely terjedelmét „az azon érdekek védelméhez szigorúan szükséges mértékre korlátozza, amelyek védelmét az irányelv a tagállamok számára lehetővé teszi”⁶⁶.

64. Nyilvánvaló, amint arra a francia kormány hivatkozik, hogy a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésével összefüggésben értelmezett első albekezdése véleményem szerint mérlegelési mozgásteret biztosít a tagállamok számára annak meghatározása tekintetében, hogy mi tűnik számukra nemzeti kontextusukban „szigorúan szükségesnek” a fegyveres erőkre bízott feladatok ellátásához, és így nemzetbiztonságuk megóvásához és „alapvető funkcióik” megfelelő működéséhez.⁶⁷

65. Amint ugyanis arra a szlovén, a német és a francia kormány emlékeztetett, a tagállamok fegyveres erői tekintetében eltérő koncepciókkal rendelkeznek, amelyek történelmi okokkal,⁶⁸ földrajzi helyzetükkel, illetve általánosabban azon különleges veszélyekkel magyarázhatók, amelyekkel szembesültek és szembesülnek. Ezenkívül egyes tagállamok szigorúbb nemzetközi kötelezettségeket vállaltak, amelyek azt igénylik tőlük, hogy vállaljanak különleges felelősséget a nemzetközi béke és biztonság fenntartása terén, és ennél fogva magasabb katonai képességekkel rendelkezzenek.⁶⁹ E különbségek bizonyos mértékig szükségszerűen kihatnak a fegyveres erők szervezetére és az egyes tagállamok katonai helyzetére.

⁶¹ Lásd az EUMSZ 151. cikket, amelynek értelmében: „az Unió és a tagállamok célkitűzése [...] az élet- és munkakörülmények javítása [...]”.

⁶² Lásd többek között: 2001. június 26-i BECTU-ítélet (C-173/99, EU:C:2001:356, 43. pont); 2019. május 14-i CCOO-ítélet (C-55/18, EU:C:2019:402, 30. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁶³ Lásd az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 23. cikkének (1) bekezdését és 24. cikkét; az 1966. évi Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (kihirdette: az 1976. évi 9. tvr.) 7. cikkét; az 1961. október 18-án Torinóban aláírt Európai Szociális Karta (kihirdette: az 1999. évi C. törvény) preambuluma I. részének 2. pontját, valamint 2. cikkét. Lásd még: a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fizetett éves szabadságról szóló 132. sz. (átdolgozott) egyezménye (1970. [C132], kihirdette: a 2000. évi LXVI. törvény), 1970. (C132). sz., a munkavállalók biztonságáról és egészségéről szóló 155. sz. egyezménye (1981 [C155], kihirdette: a 2000. évi LXXV. törvény); az éjjeli munkáról szóló 171. sz. egyezménye (1990. [C171] számú egyezménye).

⁶⁴ Lásd e charta 7. és 8. pontját.

⁶⁵ Lásd többek között az Európai Szociális Karta kapcsán a fegyveres erők tagjainak emberi jogairól szóló, fent hivatkozott CM/Rec (2010) 4. sz. ajánlás Q. címét. Egyébként a Karta 31. cikke értelmében vett „munkavállaló” fogalma megfelel a 2003/88 irányelvben szereplő fogalomnak (lásd többek között: 2015. március 26-i Fenoll ítélet [C-316/13, EU:C:2015:200, 26. pont]). A katonák mint „munkavállalók” tehát az e rendelkezésben biztosított alapvető jogokkal rendelkeznek.

⁶⁶ Lásd többek között: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 53. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁶⁷ Lásd analógia útján: 1999. október 26-i Sirdar ítélet (C-273/97, EU:C:1999:523, 27. pont); 2000. január 11-i Kreil ítélet (C-285/98, EU:C:2000:2, 24. pont); 2018. március 20-i Bizottság kontra Ausztria (Állami nyomda) ítélet (C-187/16, EU:C:2018:194, 78. pont).

⁶⁸ A francia kormány számos konfliktusra hivatkozott, amelyekkel a Francia Köztársaság szembesült. A szlovén kormány az 1990-es évek elején a Szlovén Köztársaság függetlenségét övező konfliktusra hivatkozott.

⁶⁹ A KBVP keretében lásd az EUSZ 42. cikk (6) bekezdését.

66. Mindazonáltal a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdése még az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésével összefüggésben értelmezve sem teheti lehetővé a tagállamok számára, hogy pusztán nemzeti biztonsági érdekeikre hivatkozva eltérjenek ezen irányelv vagy a 2003/88 irányelv szabályaitól. Véleményem szerint annak a tagállamnak, amely e kivételre hivatkozik, bizonyítani kell, hogy „szigorúan szükséges” e kivétel alkalmazása. Következésképpen bizonyítani kell, hogy az ilyen érdekek védelme nem lett volna elérhető az irányelvek közül az egyik és/vagy a másik által előírt szabályok alkalmazásával katonái tekintetében.⁷⁰

67. A jelen ügyben a szlovén, a spanyol és a francia kormány lényegében azt állítja, hogy a fegyveres erőkre bízott valamennyi feladatot folyamatosan kell ellátni, összhangban a nemzeti biztonságot szolgáló végső eszköz szerepével.⁷¹ Közelebbről a fegyveres erőknek bármikor képeseknek kell lenniük arra, hogy reagáljanak a nemzeti biztonságot fenyegető veszélyekre. A katonáknak tehát állandóan a hadsereg rendelkezésére kell állniuk azonnali fellépési képességének biztosítása érdekében. Ezenkívül mind az ilyen beavatkozások sikeressége, mind maguknak a katonák védelmének szükségessége azt igényli, hogy őket megfelelően oktassák és képezzék ki. Márpedig ez a 2003/88 irányelv szabályaitól való eltérést igényel.⁷² A francia kormány ehhez hozzáteszi, hogy a folyamatos működés követelménye a veszélyek megelőzésére és előrejelzésére irányuló feladatok keretében is megnyilvánul, mivel a katonákat – legalábbis bizonyos tagállamokban – állandó jelleggel bevetik a légvédelem és a nemzeti terület határainak védelme érdekében, illetve megfigyelési tevékenységekkel összefüggésben. E folyamatos működésre még inkább szükség van a jelenlegi geopolitikai helyzetben.⁷³

68. Véleményem szerint tagadhatatlan, hogy a fegyveres erőkre a folyamatos működés különösen kényszerítő követelménye vonatkozik. Mindemellett a munkavállalók rendelkezésre állásának az ezzel járó folytonossága és mértéke nem csak a fegyveres erőkre jellemző. Valamennyi közszolgáltatásnak folyamatosan és rendszeresen kell ugyanis működnie.⁷⁴

69. Márpedig, noha a többek között a közegészség, a közbiztonság és a közrend területén működő szolgálatok folyamatoságára vonatkozó követelmény igazolhatja azt, hogy személyzetüket megfosszák bizonyos, a munkavállalók számára egyébként elismert jogoktól, mint például a sztrájkhoz való jogtól,⁷⁵ a Bíróság több alkalommal kimondta, hogy e követelmény főszabály szerint nem zárja ki a 89/391 és 2003/88 irányelv szabályainak az érintett személyzetre történő alkalmazását.⁷⁶

70. Ugyanis emlékeztetni kell arra, *negyedszer*, hogy a Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint jóllehet az ilyen szolgáltatásokat eredendően *per definitionem* nem előrelátható események alkalmával biztosítják, az ezen szolgálatok által rendes körülmények idején végzett, tényleges feladatuknak megfelelő tevékenységek, ideértve többek között a biztonsági és/vagy egészségi kockázatok

⁷⁰ Lásd analógia útján: 2018. március 20-i Bizottság kontra Ausztria (Állami nyomda) ítélet (C-187/16, EU:C:2018:194, 78–80. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁷¹ Lásd a jelen indítvány 28. pontját.

⁷² A francia kormány az éjszakai kiképzésekre hivatkozik, amelyek az éjszakai munkára vonatkozó, ezen irányelvben előírt szabályoktól való eltéréssel járnak (lásd a jelen indítvány 24. pontját).

⁷³ Lásd a jelen indítvány 29. pontját.

⁷⁴ Lásd a jelen indítvány 26. pontját.

⁷⁵ Lásd a katonák vonatkozásában fegyveres erők tagjainak emberi jogairól szóló, fent hivatkozott CM/Rec (2010) 4. sz. ajánlást, 56. o.

⁷⁶ Lásd: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 67. pont); 2020. április 30-i Készenléti Rendőrség ítélet (C-211/19, EU:C:2020:344, 40. pont).

megelőzését, valamint a munkavállalók időbeosztását is, előre megszervezhetőek.⁷⁷ Másként fogalmazva, a Bíróság úgy véli, hogy az említett szolgálatok működésének folyamatosságára vonatkozó követelmény főszabály szerint biztosítható a 89/391 és a 2003/88 irányelv szabályainak tiszteletben tartása mellett, többek között a tevékenységek tervezése és a személyzet rotációjának kialakítása révén, továbbá hogy az e tervezés eredményeként a munkáltató vonatkozásában előálló kööttségek kevésbé jelentősek az érintett munkavállalók egészséghez és biztonságához való jogaihoz képest.⁷⁸

71. Ezen ítélkezési gyakorlatnak megfelelően más a helyzet, ha e tevékenységeket „rendkívüli körülmények” között, például természeti vagy technológiai katasztrófák, merényletek vagy súlyos balesetek esetén fejtik ki. Ebben az esetben a Bíróság igazoltnak tekinti a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdése első albekezdésének alkalmazását az egészségügy, a közbiztonság és a közrend területén tevékenykedő szolgálatokra. A Bíróság elismeri, hogy a feladataik megfelelő végrehajtását és különösen azok folyamatosságát veszélyeztetné, ha a 89/391 és a 2003/88 irányelvben foglalt valamennyi szabályt tiszteletben kellene tartani. Azt is elismeri, hogy e körülmények a munkavállalókat a biztonságukat és/vagy egészségüket illetően nem elhanyagolható kockázatoknak tehetik ki, és hogy az érintett munkavállalók esetében nem lenne észszerű a munkáltatóval szemben előírni a foglalkozási kockázatok hatékony megelőzését, valamint az említett szabályokat tiszteletben tartó munkaidő-tervezést.⁷⁹

72. Bár az említett ítélkezési gyakorlat véleményem szerint alkalmazható a katonák vonatkozásában, amint azt a jelen indítvány 78. és azt követő pontjaiban kifejtem, ebből mindazonáltal az következik, hogy a fegyveres erők folyamatos működésének követelménye önmagában nem bizonyítja annak szükségességét, hogy valamennyi katonát folyamatosan kizárják a 2003/88 irányelv vagy a 89/391 irányelv szabályai által biztosított előnyökből.

73. Ezt az értelmezést nem kérdőjelezi meg a Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet⁸⁰, amelyben a Bíróság azt állapította meg, hogy „egyes sajátos közszolgálati tevékenységek, még ha azokat rendes körülmények között végzik is, olyannyira különleges jellemzőkkel rendelkeznek, hogy jellegükkel szükségszerűen ellentétben áll a munkaidőnek a 2003/88 irányelvben előírtak tiszteletben tartásával történő tervezése”⁸¹.

74. Véleményem szerint ugyanis ebből az ítéletből nem lehet arra következtetni, hogy minden katonát folyamatosan ki lehetne zárni az ezen irányelv szabályai által biztosított előnyökből. Az említett ítélet okfejtését az annak alapjául szolgáló ügy összefüggésébe kell helyezni. Emlékeztetek rá, hogy az nevelőszülői feladatkörre vonatkozott, amely abban állt, hogy e nevelőszülő folyamatosan és hosszú távon otthonában és családjában fogad egy különlegesen sérülékeny gyermeket. Márpedig a Bíróság megállapította, hogy a nevelőszülőkre bízott feladattal összeegyeztethetetlen lenne, ha szabályos időközönként biztosítanák számukra a jogot, hogy a náluk elhelyezett gyermektől megváljanak meghatározott számú munkaóra után vagy a heti vagy

⁷⁷ Lásd: 2004. október 5-i Pfeiffer és társai ítélet (C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 57. pont); 2020. április 30-i Készenléti Rendőrség ítélet (C-211/19, EU:C:2020:344, 41. pont).

⁷⁸ Lásd többek között: 2020. április 30-i Készenléti Rendőrség ítélet (C-211/19, EU:C:2020:344, 44. pont).

⁷⁹ Lásd többek között: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 67. pont); 2020. április 30-i Készenléti Rendőrség ítélet (C-211/19, EU:C:2020:344, 40. és 42. pont).

⁸⁰ 2018. november 20-i ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926).

⁸¹ 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 68. pont).

éves pihenőidők folyamán. Nem észszerű a nevelőszülők közötti rotációs rendszer bevezetése sem, mivel az ilyen rendszer többek között veszélyeztetné a nevelőszülő és a felügyeletük alatt álló gyermek közötti kapcsolatot.⁸²

75. Összegezve, az ugyanebben az ítéletben felvázolt, meglehetősen sajátos helyzet egy olyan tevékenységre vonatkozik, amelyet főszabály szerint csak egy és ugyanazon munkavállaló láthat el. Ez az eset tehát nem alkalmazható valamely tagállam katonáinak összességére. Míg a fegyveres erőknek mint „kollektívának” folyamatosan el kell látniuk tevékenységüket, ez nem minden körülmények között igaz a kollektívát alkotó minden katonára.⁸³

76. Mindemellett, amint azt a jelen indítvány 86. és azt követő pontjaiban kifejtem, a katonák által végzett egyes tevékenységek jellegüknél fogva ténylegesen nem alkalmasak a 2003/88 irányelv szabályainak alkalmazására. A Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet⁸⁴ szintén igazolhatja meghatározott katonák tartós kizárását ezen irányelv hatálya alól. Amint ugyanis lényegében arra a Bizottság a tárgyaláson hivatkozott, bizonyos katonák magas képzettséget vagy fokozott titok-megismerési engedélyt igénylő feladatokat is elláthatnak, ami azzal jár, hogy csak nehezen helyettesíthetők.⁸⁵ Azt sem lehet kizárni, hogy kizárólag egyes, például a tagállamok különleges erői közé tartozó elitalakulatok rendelkeznek bizonyos képességekkel, és nagymértékben specializálódnak bizonyos típusú feladatokra, oly módon, hogy tagjaik ebben az esetben is csak nehezen helyettesíthetők.⁸⁶

77. A fenti megfontolásokból az következik, hogy a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének első albekezdése nem teszi lehetővé a tagállamok számára, hogy minden katonát állandó jelleggel kizárjanak ezen irányelv vagy a 2003/88 irányelv szabályai alól.⁸⁷ E két irányelv főszabály szerint a katonákra is alkalmazható.⁸⁸ Ez alól csak az általuk végzett egyes „különleges tevékenységei” vannak kizárva, amelyek jellemző sajátosságai szükségszerűen ellentétben állnak e két irányelv szabályainak alkalmazásával.

⁸² Lásd: 2018. november 20-i Sindicatul Familia Constanța és társai ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926, 70–75. pont).

⁸³ Lásd analógia útján: 2020. április 30-i Készenléti Rendőrség ítélet (C-211/19, EU:C:2020:344, 44. pont).

⁸⁴ 2018. november 20-i ítélet (C-147/17, EU:C:2018:926).

⁸⁵ Lásd analógia útján: EJEB, 2012. március 22-i Konstantin Markin kontra Oroszország ítélet, EC:ECHR:2012:0322JUD003007806, 148. §. Ugyanez lehet a helyzet a hadsereg egyes polgári alkalmazottai esetében is.

⁸⁶ Lásd analógia útján: 1999. október 26-i Sirdar ítélet (C-273/97, EU:C:1999:523, 21–32. pont). A különleges erők profilját és a közelmúlt történelmében zajló felhasználásukat illetően lásd Malis, C., i. m., 118. és 130–133. o.

⁸⁷ Lásd ebben az értelemben: 2006. január 12-i Bizottság kontra Spanyolország ítélet (C-132/04, nem tették közzé, EU:C:2006:18). Ehhez hasonlóan a jelen indítvány 62. pontjában említett egyik jogi aktus sem tartalmaz általános kizárást a katonák vonatkozásában a tisztességes és igazságos munkafeltételekhez való jogokat illetően, míg ilyen általános kizárást néha más alapvető jogok, köztük az egyesülési jog, kollektív tárgyalások folytatásához való jog tekintetében előírnak (lásd többek között munkavállalók alapvető szociális jogairól szóló közösségi charta 14. §-át).

⁸⁸ Lásd ebben az értelemben: Bundersverwaltungsgericht (szövetségi közigazgatási bíróság, Németország) 2011. december 15., 2 C 41.10 (DE:BVVerwG:2011:151211U2C41.10.0). Ezenkívül azt a tényt, hogy a katonák főszabály szerint nincsenek kizárva a 89/391 irányelv hatálya alól, az is bizonyítja, hogy több, az előbbi irányelv alapján elfogadott, a munkahelyi egészségvédelemről és biztonságról szóló „egyedi irányelv” is rendelkezik rájuk vonatkozó eltéréssről. Lásd e tekintetben a munkavállalók által a munkahelyen használt egyéni védőeszközök egészségvédelmi és biztonsági minimumkövetelményeiről szóló, 1989. november 30-i 1989/656/EGK tanácsi irányelv (harmadik egyedi irányelv a 89/391/EGK irányelv 16. cikkének (1) bekezdése értelmében) (HL 1989. L 393., 18. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 1. kötet, 375. o.) 2. cikkének (2) bekezdését. Lásd továbbá a munkavállalók fizikai tényezők (elektromágneses terek) által okozott kockázatoknak való expozíciójára vonatkozó egészségügyi és biztonsági minimumkövetelményekről (20. egyedi irányelv a 89/391/EGK irányelv 16. cikke (1) bekezdésének értelmében) és a 2004/40/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2013. június 26-i 2013/35/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL 2013. L 179., 1. o.; helyesbítés: HL 2013. L 353., 83. o.) 10. cikke (1) bekezdésének b) pontját is. Ebből *a contrario* az a következtetés vonható le, hogy főszabály szerint a 89/391 irányelvet végrehajtó, a munkahelyi egészségvédelemről és biztonságról szóló irányelvek – amelyek olyan különböző témákra vonatkoznak, mint a munkahelyek, a munkaeszközök, illetve a kijelzőberendezések munkavállalók általi használata, a rákkeltő anyagoknak, a zajnak, a munkahelyi rezgéseknek való kitettséggel kapcsolatos kockázatok megelőzése stb. – alkalmazandók a katonákra.

78. Amint arra a német kormány hivatkozik, az említett irányelvek alkalmazása szempontjából különbséget kell tehát tenni a katonák által végzett különböző tevékenységek között.⁸⁹ E tekintetben, noha – amint arra korábban utaltam – a Bíróság létező, a „rendes körülményeket” és a „rendkívüli körülményeket” megkülönböztető ítélkezési gyakorlatát rájuk vonatkozóan kell alkalmazni, ezen ítélkezési gyakorlat hasznos iránymutatásokkal szolgál.

79. Kiindulásként kiemelem, hogy nem a katonák által „békeidőben” végzett tevékenységek és a katonák által „háború idején” végzett tevékenységek szembeállításáról van szó.

80. Kétségtelen, hogy valamely tagállam hadüzenete vagy háborúval fenyegető súlyos nemzetközi feszültség esetén e tagállam ilyen „rendkívüli körülmények esetén” természetesen megalapozottan tér el a 89/391 és a 2003/88 irányelvtől. Az első irányelv 2. cikkének (2) bekezdésében előírt kivétel azonban nem korlátozódhat hasonló esetre.⁹⁰ E tekintetben egyetértek a Bíróság előtt magukat képviseltető kormányokkal, amelyek azt állítják, hogy a „békeidő” és a „háború ideje” közötti ellentét már nem döntő jelentőségű a fegyveres erők jelenlegi geopolitikai környezetben való működése szempontjából.⁹¹

81. Valójában, amint azt a német kormány javasolja, véleményem szerint el kell különíteni a „rendes szolgálatot”, amelyre a 89/391 és a 2003/88 irányelv alkalmazandó (b) szakasz), a fegyveres erők valódi „különleges tevékenységeitől”, különösen a katonai műveletek keretében és az operatív előkészületek keretében végzett, az említett irányelvek hatálya alól kizárt tevékenységektől (c) szakasz). Egy ilyen értelmezés véleményem szerint főszabály szerint lehetővé teszi egyrészt e két irányelv követelményei, másrészt pedig a tagállamok nemzeti biztonságának megőrzése, valamint az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése értelmében vett „alapvető funkciók” megfelelő működése közötti egyensúly megteremtését (d) szakasz). Nem zárható ki azonban, hogy valamely tagállam bizonyítja, hogy a fegyveres erőire vonatkozó különös korlátozások igazolják a 2003/88 irányelvtől való eltérést (e) szakasz).

b) A „rendes szolgálat”, amely tekintetében alkalmazni kell a 89/391 és a 2000/88 irányelvet

82. Amint azt a német kormány előadja, a katonáknak „rendes körülmények között” napi szinten számos azonos vagy hasonló tevékenységet kell végezniük, amelyek nem hordoznak több, a 89/391 és 2003/88 irányelv rendelkezéseinek alkalmazásával ellentétes „jellemző sajátosságot”, mint a polgári köztisztviselők által végzett tevékenységek. Azokat tehát ezen irányelvek tekintetében azonos módon kell kezelni. Semmi sem igazolja ugyanis, hogy ilyen helyzetben a katonák e polgári köztisztviselőknél fokozottabban ki legyenek téve az egészségüket vagy biztonságukat érintő kockázatoknak.

⁸⁹ Pontosítom, hogy általánosságban a tagállami fegyveres erők nem alkotnak homogén „tömböt”. A katonák nagyon változatos, operatív és kevésbé operatív feladatköröket látnak el, és igen eltérő feladatokat és megbízásokat teljesítenek.

⁹⁰ Ennek hiányában e rendelkezés értelmetlenné válna, mivel párhuzamos lenne többek között az EUMSZ 347. cikkel, amely lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy általánosságban eltérjenek az uniós jogtól, „a közrend fenntartását befolyásoló súlyos belső zavarok esetén, háború, háborús fenyegetést jelentő súlyos nemzetközi feszültség esetén vagy a béke és nemzetközi biztonság fenntartása céljából vállalt kötelezettségei teljesítése érdekében”. Lásd analógia útján az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény 15. cikkét és az Európai Szociális Karta 30. cikkét.

⁹¹ Lásd a jelen indítvány 29. pontját. Például az Afganisztánba helyezett európai katonákat – az afgán állammal szembeni hadüzenet hiányában – „békeidőben” vetik be a nemzetközi béke és biztonság fenntartására vagy visszaállítására irányuló „terrorizmus elleni háborúban”, és a nemzetközi jog értelmében vett „aszimmetrikus” vagy „irreguláris” állami hadsereghez nem tartozó ellenséggel harcolnak.

83. E tekintetben, ha a katonák szokásos szolgálati helyükön rendes feladatokat látnak el – legyen szó karbantartási, adminisztrációs feladatokról, vagy, amint azt a jelen indítványom 102. és azt követő pontjaiban kifejtem, ügyeleti, felügyeleti és készenléti feladatokról –, ezek előre megszervezhetőek, ideértve a személyi állomány biztonságát és/vagy egészségét fenyegető veszélyek megelőzését, valamint a személyi állomány munkaidejét is. Ezenkívül az e személyzetnek a szolgálat folyamatosságának biztosítása érdekében történő rendelkezésre állására vonatkozó köztöttségek – amint arra a német kormány hivatkozik – főszabály szerint nem leküzdhetetlenek.

84. Ebben az esetben *egyrészt* a munkáltatónak tiszteletben kell tartania a 89/391 irányelv általános elveit – a foglalkozási kockázatok megelőzését; az elkerülhetetlen kockázatok értékelését; a kockázati források kiküszöbölését; a munkának a katonához való igazítását stb.⁹²

85. *Másrészt* a munkaidőre vonatkozóan a 2003/88 irányelvben előírt szabályok is alkalmazandók. Közelebbről az ezen irányelvben rögzített korlátoknak megfelelő napi és heti munkaidőt kell meghatározni a katonák részére. Mindazonáltal az irányelv sajátos eltérések lehetőségeiről rendelkezik, amelyek – ellentétben azzal, amit a francia kormány állít – relevánsak a katonák „rendes szolgálata” szempontjából. Különösen az említett irányelv 17. cikke (3) bekezdésének b) és c) pontjára gondolok, amelyek lehetővé teszik az ugyanezen irányelvben előírt különböző jogoktól való eltérést⁹³ „az olyan biztonsági és felügyeleti tevékenységek esetében, amelyek állandó jelenlétet igényelnek a vagyon- és személyvédelem érdekében”, illetve „olyan tevékenységek esetében, ahol folyamatos szolgálatra vagy termelésre van szükség”. Az, hogy e rendelkezés nem hivatkozik kifejezetten a katonákra, e tekintetben irreleváns, mivel a felsorolt munkavállalók és tevékenységek ott csak példálózó jelleggel szerepelnek.⁹⁴ Ezen eltérések, amint azt a Bizottság a tárgyaláson megjegyezte, további rugalmasságot biztosítanak a szolgáltatás folytonosságának biztosítása érdekében.⁹⁵

⁹² Lásd a 89/391 irányelv 6. cikkét. Egyébiránt ezt írja elő az ezen irányelvet átültető francia szabályozás. E szabályozás akként rendelkezik, hogy ami „a polgári személyzetre bízott feladatokhoz hasonló tevékenységet végző katonai személyzetet” illeti, az ezen irányelvből eredő szabályok teljes mértékben alkalmazandók. Az ilyen tevékenységet teljesítő katona, mint minden tisztviselő, *jogosult az utasítás megtagadására*, ha észszerű indok alapján feltételezhető, hogy a munkahelyzete életére vagy egészségére nézve súlyos és közvetlen veszélyt jelent. Ezzel szemben, „amennyiben a honvédelmi, belső biztonsággal vagy polgári biztonsággal összefüggő tevékenységek jellemző sajátosságai szükségszerűen ellentétben állnak e szabályok alkalmazásával, „a foglalkoztató hatóság gondoskodik arról, hogy biztosítsa a biztonságot, és védje a katona fizikai és szellemi egészségét azáltal, hogy [az említett szabályokat] a helyi sajátosságokhoz és a működési környezethez igazítja”. Ilyen esetben a katonák nem rendelkeznek az utasítás megtagadásához való joggal. Lásd a décret n° 2018–1286, du 27 décembre 2018, relatif aux conditions d’hygiène et de sécurité destinées à prévenir la santé et l’intégrité physique des militaires durant leur service-t (a katonák egészségének és fizikai integritásának megóvását célzó egészségvédelmi és biztonsági követelményekről szóló, 2018. december 27-i 2018–1286. sz. rendelet, JORF, 0301. sz., 2018. december 29.), különösen az R.4123-53. és R.4123-54. cikket. Lásd még a décret n° 2012–422, du 29 mars 2012, relatif à la santé et à la sécurité au travail au ministère de la défense (a honvédelmi minisztériumban végzett munkával összefüggő munkahelyi biztonságról és egészségvédelemről szóló, 2012. március 29-i 2012–422. sz. rendelet, JORF, 0077. sz., 2012. március 30.) 35. és 36. cikkét. Ez utóbbi rendelet közelebbről szembeállítja a „polgári személyzetre bízott feladatokhoz hasonló tevékenységet végző katonai személyzetet” és az „operatív vagy a harcra való felkészítést szolgáló tevékenységet végző katonai személyzetet”, ami nagyjából megfelel a jelen indítványban javasolt megkülönböztetésnek. Márpedig megjegyzem, hogy legalábbis a francia katonai kérdések néhány szakértője úgy véli, hogy ugyanezen szabályozás *megfelelő egyensúlyt* teremt az európai jogból eredő kötelezettségek és a fegyveres erők követelményei között. Lásd: Haut Comité d’évaluation de la condition militaire (a katonai körülményeket vizsgáló főbizottság, HCECM), 13. tematikus jelentés, „La mort, la blessure, la maladie”, 2019. július, 92. o.

⁹³ Közelebbről a napi pihenőidőre (3. cikk), a szünetekre (4. cikk), a heti pihenőidőre (5. cikk), az éjszakai munkára (8. cikk) és a referencia-időszakokra (16. cikk) vonatkozó szabályokról van szó (e szabályokat illetően lásd a jelen indítvány 24. pontját).

⁹⁴ Lásd: 2010. október 14-i Union syndicale Solidaires Isère ítélet (C-428/09, EU:C:2010:612, 48. pont).

⁹⁵ Lásd a 2003/88 irányelv (15) preambulumbekzdését.

c) A fegyveres erők „különleges tevékenységei”, amelyek tekintetében a 89/391 és 2003/88 irányelv nem alkalmazandó

86. Természetesen léteznek a fegyveres erőknek olyan „különleges tevékenységei”, amelyek „jellemző sajátosságai” szükségszerűen ellentétben állnak a 89/391 és 2003/88 irányelvben előírt szabályok alkalmazásával. E tekintetben a fegyveres erők – amint azt a Bíróság előtt magukat képviseltető kormányok hangsúlyozták – tagadhatatlan „egyediséget” mutatnak, többek között a rendőrség vagy a tűzoltóság szolgálataihoz képest, amelyekkel a Bíróság már foglalkozott az ítélezési gyakorlatában, az említett erőkre bízott feladatok jelentős részének vonatkozásában.

87. Véleményem szerint e „különleges tevékenységek” magukban foglalják *először is* a fegyveres erők által a katonai műveletek keretében végzett tevékenységeket. Ezen erők hasonló műveletek keretében történő bevetése ugyanis feltételezhetően a „rendkívüli” műveletek körébe tartozik.⁹⁶ Ezenkívül, bár az ilyen műveletek állnak az említett erők által nyújtott közszolgáltatás középpontjában, nyilvánvaló, hogy amikor a katonákat például valamely harmadik országban „válságkezelés” keretében vetik be, tevékenységeik nem teszik lehetővé a munkahelyi kockázatok hatékony megelőzését⁹⁷ vagy a 89/391 és 2003/88 irányelv szabályait tiszteletben tartó munkaidő-tervezést.⁹⁸ *Mindenekelőtt*, amint azt a német kormány kifejti, az e műveletek során végzett tevékenységek folyamatosságának biztosítása különleges katonai kööttségekkel jár együtt, mivel a parancsnoknak szükségszerűen korlátozott személyi és tárgyi eszközökre támaszkodva kell megszerveznie ezt a folyamatosságot. Ez magában foglalja valamennyi bevetett egység együttműködését, és – amint azt a francia kormány kiemelte – az időkezelés csak kollektív lehet. *Továbbá* a feladatok tervezése különösen nehéz, mivel azok egy esetleges ellenséges magatartástól vagy más olyan – különösen környezeti vagy földrajzi – körülményektől függenek, amelyekre a munkáltatónak kevés befolyása van vagy egyáltalán nincs. *Végül* és legfőképpen, a katonáknak a munkahelyi biztonsághoz és egészségvédelemhez fűződő jogai, ideértve a munkaidő korlátozását is, nem élvezhetnek elsőbbséget a működési követelményekkel szemben, kivéve ha veszélyeztetik ugyanezen műveletek megfelelő végrehajtását. Ennek keretében a katonák rendelkezésre állásának és elkötelezettségének teljesnek kell lennie.⁹⁹

88. Véleményem szerint ez érvényes mind külső műveletekre – az előző pontban említett külföldi bevetések esetén –, mind pedig a belső műveletekre – katonáknak a tagállam részéről saját területén történő bevetése esetén. E tekintetben ugyanis szem előtt kell tartani e fegyveres erők mint végső eszköz szerepét. A katonák főszabály szerint csak „rendkívüli körülmények” esetén vehetők igénybe ilyen módon. E fegyveres erőknek akkor kell támogatniuk a polgári hatóságok által bevezetett intézkedéseket, ha bekövetkező vagy fenyegető „kivételes események” miatt, mint például természeti katasztrófák vagy terrorcselekmények, már nem elegendők a civil eszközök, és ugyancsak kivételes intézkedéseket kell elfogadni a közrend és a közérdek védelmének biztosítása

⁹⁶ Lásd a jelen indítvány 71. pontját.

⁹⁷ Könnyen elképzelhető, hogy a munkáltató nehezen tudná „kiküszöbölni a kockázati forrásokat”, amint azt a 89/391 irányelv 6. cikke megköveteli.

⁹⁸ Pontosítom, hogy véleményem szerint a kizárás az érintett csapatok összességére vonatkozik, vagyis nemcsak a műveleti helyszínen bevetett katonákra, hanem azokra is, amelyek tevékenysége közvetlenül kapcsolódik külső műveletek folytatásához vagy támogatásához, és amelyet tehát e műveletek ritmusa határoz meg.

⁹⁹ Szemléletes bemutatását lásd: De Braquilanges, M., „Les militaires et le temps de travail”, *Theatrum Belli* blog, 2017: „[...] a bevetett személyzet mindig operatív helyzetben van, mivel a fenyegetés mindig fennáll saját magunk vagy a nehéz helyzetben lévő olyan szomszédos egységek felé, amelyek támogatásunkat kérhetik, függetlenül attól, hogy pihenünk vagy regenerálódunk, vagy akár épp bevetésen vagyunk. A háború kódében a munkaidő szabályozása azt jelentené, hogy el kívánjuk vetni a váratlan eseményeket, amelyeknek, mivel az ellenfél akaratának gyümölcsei, mindig megvan a lehetőségük. [...] A műveletek során a munkaidő korlátozása elkerülhetetlenül kétségeket vetne fel az eltökéltségünkkel kapcsolatban, mivel mi magunk határoznánk meg a rendelkezésre állásunk, és így elkötelezettségünk felső határát [...]”

érdekében.¹⁰⁰ Ilyen körülmények között az érintett katonák esetében nem lehet előírni a munkahelyi kockázatok megelőzését, valamint a 89/391 és a 2003/88 irányelv szabályait tiszteletben tartó munkaidő-tervezést.¹⁰¹

89. *Másodszor*, a fegyveres erők „különleges tevékenységei” véleményem szerint magukban foglalják a katonák által a műveleti felkészítés céljából végzett alapkiképzést, edzést és gyakorlatokat. Véleményem szerint, noha e tevékenységeket a „szokásos körülmények között, [a fegyveres erőkre] ruházott feladatoknak megfelelően”¹⁰² végzik, úgy vélem, hogy azok „olyannyira különleges jellemzőkkel” rendelkeznek, hogy jellegükkel szükségszerűen ellentétben áll a 89/391 és a 2003/88 irányelv rendelkezéseinek alkalmazása.¹⁰³ A fegyveres erőknek ugyanis nem csak meg kell védeniük a nemzetbiztonságot vagy a tagállamok alapvető érdekeit, különösen katonai műveletek keretében, hanem fel is kell készülniük arra. Márpedig, amint azt a szlovén és a francia kormány hangsúlyozta, mind e műveletek sikere, mind maguknak a katonáknak a biztonsága érdekében ezt a felkészülést olyan körülmények között kell elvégezni, amelyek a lehető leghitelesebben szimulálják azokat a körülményeket, amelyekkel bevetés során a katonáknak szembe kell nézniük. Ennek keretében fel kell készülniük a fáradtságra, a kollektív fegyelemre, az ellenség által kifejtett erőszakra és a zord munkakörülményekre. Az alapkiképzésnek, az edzésnek és a gyakorlásnak tehát éjjel és nappal, néha hosszú ideig kell folynia, anélkül hogy érvényesülnének többek között a 2003/88 irányelv által előírt, a szünetekre és az éjszakai munkára vonatkozó szabályok.¹⁰⁴

90. *Harmadszor*, úgy vélem, hogy a részükre elismerendő mérlegelési mozgástérnek¹⁰⁵ megfelelően a tagállamoknak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy nemzeti jogukban meghatározzák a fegyveres erők 89/391 és 2003/88 irányelvek rendelkezéseinek hatálya alól kizárt egyéb tevékenységeit, amennyiben e tevékenységek „különösek”, és a tagállamok bizonyítják, hogy ez „szigorúan szükséges” a szóban forgó tevékenységek megfelelő folytatásához.¹⁰⁶

91. *Konkrétan* a katonáknak mindezen „különleges tevékenységekben” való részvétele során a 89/391 és a 2003/88 irányelv szabályai ideiglenesen nem alkalmazandók.¹⁰⁷ A tagállamoknak azonban az előbbi irányelv 2. cikke (2) bekezdése második albekezdésének megfelelően a lehető legmesszebbmenőkig biztosítaniuk kell az érintett katonák biztonságát és egészségvédelmét egyrészt ezen irányelv céljainak, másrészt a működési követelményeknek a figyelembevételével.

92. Hangsúlyozom azt is, hogy a gyakorlatban nyilvánvalóan az egyes tagállamok feladata annak értékelése, hogy olyan „rendkívüli körülményekkel” szembesülnek-e, amelyek igazolják katonáinak katonai műveletre való vezénylését – ezáltal a 89/391 és a 2003/88 irányelvtől való eltérést. Kizárólag a tagállamokra tartozik annak értékelése, hogy alapvető érdekeik vagy a

¹⁰⁰ Lásd a jelen indítvány 28. pontját.

¹⁰¹ Lásd a jelen indítvány 71. pontját.

¹⁰² 2005. július 14-i Personalrat der Feuerwehr Hamburg végzés (C-52/04, EU:C:2005:467, 52. pont).

¹⁰³ Lásd a jelen indítvány 73. pontját.

¹⁰⁴ Lásd ugyanebben az értelemben: HCECM, 9. tematikus jelentés, „Perspectives de la condition militaire”, 2015. június, 50. és 51. o.; HCECM, 11. tematikus jelentés, „La fonction militaire dans la société française”, 2017. szeptember, 24. és 25. o., valamint De Braquilanges, M., i. m.

¹⁰⁵ Lásd a jelen indítvány 64. pontját.

¹⁰⁶ Lásd a jelen indítvány 66. pontját.

¹⁰⁷ Ez az eltérés a gyakorlatban nyilvánvalóan inkább az operatív feladatkört betöltő katonákra vonatkozik, mint az ettől távoli feladatkört betöltő katonákra. Ennek keretében, ha az illetékes hatóságok feltétlenül szükségesnek ítélik katonák bevetését, illetve kiképzés vagy a művelet előkészítéséhez szükséges gyakorlás lebonyolítását, a 2003/88 irányelv 7. cikkével (amely – emlékeztetek rá – a fizetett éves szabadsághoz való jogot írja elő) véleményem szerint nem ellentétes az, hogy adott esetben a szükséges katonákat visszahívják az eltávozásról. Véleményem szerint e rendelkezéssel pusztán az ellentétes, ha egy katona ilyen visszahívás következtében elveszíti a ki nem vett szabadság után járó zsoldot.

nemzetközi béke veszélyben van-e, illetve annak meghatározása, hogy mi a szükséges reakció. A fegyveres erők műveletre történő vezénylése olyan katonai döntés, amely önmagában nem tartozik az uniós jog hatálya alá. A katonáknak a 89/391 és 2003/88 irányelvben elismert, egészséghez és biztonsághoz való joga tehát nem hathat ki e döntésre.¹⁰⁸ Ezzel összefüggésben nem zárom ki többek között azt, hogy egyes tagállamok azon merényletekre tekintettel, amelyeknek a közelmúltban áldozatai voltak, valamint – általánosabban – hírszerző szolgálataik elemzése alapján úgy ítélik meg, hogy „rendkívül” magas szintű terrorista fenyegetéssel néznek szembe, ami igazolja a katonai erők bevetését a területükön.

d) Az ilyen értelmezés főszabály szerint biztosítja a fennálló érdekek közötti egyensúly megteremtését

93. A 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdése első albekezdésének általam javasolt értelmezése véleményem szerint lehetővé teszi egyrészt az ezen irányelvben és a 2003/88 irányelvben a katonák mint munkavállalók esetében elismert, a munkahelyi biztonsághoz és egészségvédelemhez fűződő jogok, ideértve a munkaidő korlátozását is, másrészt a fegyveres erők által támasztott követelmények közötti egyensúly megteremtését.¹⁰⁹

94. Véleményem szerint ezen értelmezés többek között azt biztosítja, hogy a katonák elegendő pihenőidővel rendelkezzenek a 2003/88 irányelv által követett célnak megfelelően,¹¹⁰ amennyiben az e területre vonatkozó szabályok átlépése nem elengedhetetlen, ami elősegíti azt, hogy még hatékonyabban folytathassanak olyan „különleges tevékenységeket”, amelyekhez teljes rendelkezésre állásukra és elkötelezettségükre szükség van.¹¹¹

95. Egyébként kétkem, hogy az említett értelmezés valóban megkérdőjelezné a katonák rendelkezésre állásának¹¹² a többek között a francia jogban megfogalmazott elvét – amely elv a francia kormány szerint a Francia Köztársaság EUSZ 4. cikk (2) bekezdésének értelmében vett „nemzeti identitását” érinti, mivel garantálja a „fegyveres erővel történő szükséges szabad rendelkezést”, amely alkotmányos szabályként szerepel a jogrendjében.¹¹³

¹⁰⁸ Ami azt a kérdést illeti, hogy a fegyveres erők műveletre történő vezénylésére vonatkozó döntés bírósági felülvizsgálat alá vonható-e, úgy vélem, hogy e területen minden tagállamnak saját szabályait kell alkalmaznia. Nehezen tartanám ugyanis igazolhatónak, hogy az uniós jog ilyen ellenőrzési szintet írjon elő pusztán azzal az indokkal, hogy e döntés a 89/391 és a 2003/88 irányelv rendelkezéseitől való eltérést foglal magában.

¹⁰⁹ Lásd ugyanebben az értelemben a fegyveres erők tagjainak emberi jogairól szóló, fent hivatkozott CM/Rec (2010) 4. sz. ajánlás Q. címének 67. pontját, valamint az indokolást, 62. és 63. o.

¹¹⁰ Lásd a jelen indítvány 25. pontját.

¹¹¹ Én is csak megismételni tudom azokat az optimista üzeneteket, amelyek szerint az ilyen, a munkaidőre vonatkozó szabályok elősegítik a katonák felvételét és lojalitásának kialakítását (lásd többek között: Leigh, I., Born, H., i. m., 175. o.) egy olyan korban, amelyben egy részükben felmerülnek igények a munka és a magánélet jobb összehangolására (lásd többek között, HCECM, „La vie des militaires et de leur famille selon le lieu d'affectation, 12. tematikus jelentést, 2018. június, és Brault, O., „Les défis de la préservation d'une singularité militaire”, in *Un monde en turbulence – Regards du CHEM 2019 – 68e session*).

¹¹² Lásd a jelen indítvány 33. pontját.

¹¹³ Lásd a Conseil constitutionnel (Franciaország) 2014. november 28-i 2014-432 QPC határozatát és a 2015. február 27-i 2014-45 QPC határozatát.

96. Még ha fel is tételezzük ugyanis, hogy a rendelkezésre állás elve ténylegesen a „nemzeti identitás” e fogalma alá tartozhat,¹¹⁴ a jelen indítványban általam javasolt értelmezés eléggé rugalmas ahhoz, hogy ne akadályozza a fegyveres erők „különleges tevékenységeit”, közelebbről a katonai műveleteket. Ezen értelmezés nem akadályozza tehát, hogy a Francia Köztársaság vagy más tagállamok szabadon rendelkezzenek hadseregükkel. Ezenkívül nem kérdőjelezi meg sem azt, hogy ennek keretében egy katona „mindenkor és minden esetben” bevethető, ha azt az illetékes hatóságok szükségesnek ítélik, sem azt, hogy az ilyen műveletek során a katonák rendelkezésre állásának és elkötelezettségének teljesnek kell lennie.¹¹⁵

e) Az egyes tagállamok fegyveres erőire vonatkozó sajátos kötöttségekről

97. Összefoglalva, az általam javasolt értelmezés annak kimondását jelenti, hogy a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdése első albekezdésének megfelelően a katonák főszabály szerint ezen irányelv és a 2003/88 irányelv hatálya alá tartoznak. Ugyanakkor ideiglenesen ki vannak zárva az alól, amennyiben a fegyveres erők bizonyos „különleges tevékenységeit” végzik, különösen katonai műveletek keretében, valamint a műveleti felkészítés céljából végzett alapkiképzés, edzés és gyakorlatok során. Ezenkívül, amint arra a jelen indítvány 76. pontjában rámutattam, e rendelkezés lehetővé teszi bizonyos katonák állandó kizárását az utóbbi irányelv szabályainak hatálya alól.¹¹⁶

98. A francia kormány mindazonáltal azt állította, hogy egy tagállamnak jogában kell állnia annak, hogy fegyveres erőinek valamennyi katonát kizárja a 2003/88 irányelv rendelkezéseinek hatálya alól, amikor a Francia Köztársasághoz hasonlóan „jelentős nemzetközi felelősséget vállal a béke és a biztonság fenntartása terén”, és ebből következően katonai kötelezettségvállalásának szintje „strukturálisan magasabb, mint más államoké”.

99. E tekintetben megjegyzem, hogy a Bíróság általában óvatosságot tanúsít azon érvekkel szemben, amelyek szerint a nemzetbiztonsági és különösen tagállami honvédelmi követelmények igazolják, hogy a tagállam tartósan teljesen eltérjen az uniós szabályozástól. A Bíróság általában több sajátosságot követel meg az érdekek és az arányosság mérlegelésének logikáját követve.¹¹⁷ Ezenkívül emlékeztetek arra, hogy maga a 89/391 irányelv 2. cikke (2) bekezdése első albekezdésének szövege a fegyveres erőknek csak „egyes különleges tevékenységeire” vonatkozik, nem pedig e fegyveres erők összességére.

¹¹⁴ Bár a katonák rendelkezésre állásának elve kétségtől igen fontos a francia jogban, és bár a fegyveres erők megszervezésének elvi tagállamonként sajátosságokat hordozhatnak (lásd a jelen indítvány 65. pontját), habozok ezeket az elveket ugyanabba a kategóriába sorolni, mint a köztársasági államformát (lásd többek között: 2016. június 2-i Bogendorff von Wolffersdorff ítélet [C-438/14, EU:C:2016:401, 64. pont]) vagy az állam hivatalos nyelvét (lásd többek között: 2013. április 16-i Las ítélet [C-202/11, EU:C:2013:239, 26. pont]). Ezenkívül, bár az egyes tagállamok „nemzeti identitása” magában foglalja azok „alkotmányos identitását” (lásd többek között: Poiares Maduro főtanácsnok Michaniki ügyre vonatkozó indítványa [C-213/07, EU:C:2008:544, 31. pont]), ez utóbbi fogalom véleményem szerint kizárólag a nemzeti alkotmányos szabályok „kemény magját” jelenti, amely magát a szóban forgó alkotmányos rend identitását határozza meg. Márpedig felmerül bennem a kérdés, hogy a „fegyveres erőkkel való szabad rendelkezés” valóban ennek részét képezi-e.

¹¹⁵ Lásd a jelen indítvány 87. pontját. Ez az értelmezés álláspontom szerint tehát ugyancsak nem gyengíti a katonai szakma egyediségét (lásd a jelen indítvány 33. pontját).

¹¹⁶ Az ugyanerre mutató javaslatok tekintetében lásd az ILO munkaidő csökkentéséről szóló 116. sz. ajánlását (R116), 14. pont a) ii. alpont és b) vi. alpont.

¹¹⁷ Közelebbről a 2000. január 11-i Kreil ítéletben (C-285/98, EU:C:2000:2, 20–29. pont) a Bíróság megállapította, hogy a 76/207 irányelv 2. cikkének (2) bekezdése, amely eltérést enged hátrányos megkülönböztetés tilalma alól azon szakmai tevékenységek esetében, „amelyeknél a munkavállaló neme a tevékenység jellegéből vagy a munkavégzés körülményeiből adódóan meghatározó tényező”, nem teszi lehetővé a tagállam számára, hogy a nőket a fegyverhasználattal járó katonai foglalkoztatásból teljesen kizárja, mivel az ilyen kizárás nem tekinthető a szóban forgó álláshelyek sajátos jellege vagy azok gyakorlásának különös feltételei által igazoltnak. Lásd még a hía területén: 1999. szeptember 16-i Bizottság kontra Spanyolország ítélet (C-414/97, EU:C:1999:417); a közbeszerzés területén: 2008. április 8-i Bizottság kontra Olaszország ítélet (C-337/05, EU:C:2008:203); a vámügyekben többek között: 2009. december 15-i Bizottság kontra Finnország ítélet (C-284/05, EU:C:2009:778).

100. Ennek alapján el tudom képzelni, hogy egy olyan tagállam esetében, amely sajátos nemzetközi kötelezettségvállalásai következtében jelentős számú katonát vet be tartósan külső műveleti területeken, illetve saját területén is a terrorista fenyegetéssel szemben, amelynek célpontja, továbbá folyamatosan biztosítania kell a sajátos, geopolitikai helyzetéből adódó elrettentési feladatait (kiemelendő, hogy miután az Egyesült Királyság elhagyta az Európai Uniót, Franciaország az egyetlen tagállam, amely nukleáris fegyverrel rendelkezik), és e tevékenységek hozzáadódnak a katonák egyéb tevékenységeihez, a 2003/88 irányelv szabályainak végrehajtása még a katonák és e tevékenységei egy része vonatkozásában is kiemelkedően bonyolult lehet. Közelebbről nem zárható ki, hogy az e számos kötelezettségvállalásból és tevékenységből eredő speciális kööttségek a katonák fokozott rendelkezésre állását igénylik. Egyébként emlékeztetek rá, hogy maga az EU-Szerződés is elismeri bizonyos tagállamok sajátos katonai helyzetét, amelyek nyilvánvalóan magukban foglalják a Francia Köztársaságot.¹¹⁸ Nem zárható ki tehát teljes mértékben, hogy e különleges körülmények miatt és a tagállamok számára elismerendő mérlegelési mozgástérre¹¹⁹ tekintettel bármelyikük bizonyítani tudja, hogy ezen irányelvtől a jelen indítványban fontolóra vettnél nagyobb mértékben kell eltérni, például állandó jelleggel kizárva ezen irányelv hatálya alól fegyveres erőinek egy nagyobb részét, e kizárás szükségességének rendszeres időközönként történő újraértékelése mellett.

101. A jelen ügyben azonban nem szükséges véglegesen állást foglalni erről a kérdéstről. A nemzeti bíróságok, illetve adott esetben előzetes döntéshozatal iránti kérelem vagy kötelezettségzegés megállapítása iránti kereset keretében a Bíróság feladata e kérdés megítélése.

5. A katonai létesítményekkel kapcsolatos ügyeleti tevékenység főszabály szerint nem képezi részét a „különleges tevékenységeknek”

102. Ami a B. K. által végzett, katonai létesítményekkel kapcsolatos ügyeleti tevékenységet illeti, amely kifejezetten a kérdést előterjesztő bíróság első kérdésének tárgyát képezi, e bíróság feladata lesz annak vizsgálata, hogy az a „rendes szolgálat” körébe tartozik-e, amelyre a 2003/88 irányelv szabályait kell alkalmazni, vagy pedig a fegyveres erők „különleges tevékenységei” körébe, amely szükségszerűen ellentétes azokkal. Mindazonáltal hasznosnak tartom, hogy bizonyos pontosításokkal szolgáljak annak érdekében, hogy a határozathozatalt lehetővé tegyem e bíróság számára.

103. E tekintetben az ügyeleti tevékenység – a szlovén kormány magyarázatai szerint – a Szlovénia területén található katonai létesítmények és a fegyveres erőkre bízott más stratégiai épületek védelmét szolgáló feladatnak minősül. E tevékenységet ugyancsak folyamatos jelleggel kell ellátni. Mindazonáltal, amint arra rámutattam, a folyamatosság e követelménye nem képezi szükségképpen akadályát a 2003/88 irányelv követelményeit tiszteletben tartó tervezésnek, amennyiben ez az ügyelet a szlovén katonák rendes feladatának minősül. Más lenne a helyzet, ha ez az ügyelet „rendkívüli” kontextusba illeszkedne – különösen egy olyan katonai művelet összefüggésébe, amely a nemzetbiztonságot fenyegető aktuális vagy közvetlen veszélyre való reagálásra irányul.

104. A jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság hangsúlyozza, hogy a konkrét esetben B. K. minden hónapban ügyeleti tevékenységet végzett szokásos munkája keretében. Nem állították, hogy „rendkívüli” körülmények között különleges biztonsági igény igazolná e tevékenységet. A

¹¹⁸ Lásd az EUSZ 42. cikk (6) bekezdését.

¹¹⁹ Lásd a jelen indítvány 64. pontját.

kérdést előterjesztő bíróság által elvégzendő vizsgálatra is figyelemmel¹²⁰ úgy tűnik tehát, hogy ez az ügyeleti tevékenység a „rendes szolgálat” körébe tartozik, és ennél fogva a 2003/88 irányelv alkalmazandó.¹²¹

6. Közbenső következtetés

105. A fenti megfontolásokra tekintettel azt javaslom, hogy a Bíróság az első kérdésre azt a választ adja, hogy a 2003/88 irányelv 1. cikkének (3) bekezdését a 89/391 irányelv 2. cikkének (2) bekezdésével összefüggésben úgy kell értelmezni, hogy a katonák főszabály szerint e két irányelv hatálya alá tartoznak. Mindazonáltal ki vannak zárva e rendelkezések hatálya alól, amennyiben a fegyveres erők egyes „különleges tevékenységeit” végzik, amelyek jellemző sajátosságai szükségszerűen ellentétben állnak az e két irányelvben előírt szabályok alkalmazásával. A katonai létesítményekkel kapcsolatos ügyeleti tevékenység főszabály szerint nem tartozik e feladatok közé.

V. Arról, hogy az ügyeletben lévő katona által „munkahelyén töltött készenléti idő” a 2003/88 irányelv 2. cikkének 1. pontja értelmében vett „munkaidőnek” minősülhet-e (második kérdés)

106. Második kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra keresi a választ, hogy a 2003/88 irányelv 2. cikkének 1. pontjával ellentétes-e az olyan nemzeti szabályozás, amely azt írja elő, hogy nem számolják el, illetve díjaznak munkaidőként azt az időszakot, amelynek során valamely katonának az ügyeleti tevékenység időtartama alatt továbbra is abban a kaszárnyában kell tartózkodnia, amelyben szolgálatot teljesít, felettesei rendelkezésére állva, tényleges munkavégzés nélkül.

107. Értelmezésem szerint a szlovén jogban a katonai személyek által végzett ügyeleti tevékenység egy része többek között „munkahelyi készenléti” időszakból áll. Ennek keretében a katonának tényleges munkavégzés nélkül azon a helyen kell tartózkodnia, ahol szolgálatot teljesít, vagy egy, a felettese által meghatározott másik helyen, a felettesei rendelkezésére állva. Ezt az időszakot nem számolják el munkaidőnek, mivel a katona kizárólag az alapilletménye óradíjának 20%-ában meghatározott készenléti szolgálat után járó juttatásra jogosult.

108. E tekintetben, *elsősorban*, a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlatára tekintettel egyértelmű, hogy az ilyen „munkahelyi készenléti” időszakot a 2003/88 irányelv 2. cikkének értelmében vett „munkaidőnek” kell tekinteni. Ezen ítélkezési gyakorlat szerint ugyanis ilyennek minősítendő azon időszak egésze, amelynek során a munkavállaló köteles fizikailag jelen lenni a munkáltató által meghatározott helyen, és ez utóbbi rendelkezésére állni, hogy szükség esetén azonnal képes legyen szolgálatot nyújtani.¹²²

¹²⁰ A kérdést előterjesztő bíróságnak többek között azt kellene megvizsgálnia, hogy, a szlovén kormány által előadottnak megfelelően, a szlovén katonák által teljesített őrzési szolgálat a műveletek előkészítése alá tartozó gyakorlatnak minősül-e, ami *a priori* vitatható.

¹²¹ Ezzel szemben a 2003/88 irányelv 17. cikke (3) bekezdésének b) és c) pontjában foglalt különös eltérések relevánsak, különösen az említett tevékenység vonatkozásában (lásd a jelen indítvány 85. pontját).

¹²² Lásd többek között: 2000. október 3-i Simap ítélet (C-303/98, EU:C:2000:528, 48. és 49. pont); 2003. szeptember 9-i Jaeger ítélet (C-151/02, EU:C:2003:437, 63. és 65. pont); 2018. február 21-i Matzak ítélet (C-518/15, EU:C:2018:82, 59. pont).

109. Mindemellett, *másodsorban*, hangsúlyozni kell, hogy ugyanezen 2. cikk 1. pontja önmagában nem biztosít jogosultságokat a munkavállalónak. E pontot a 2003/88 irányelv valamelyik normatív rendelkezésével együttesen kell értelmezni – ilyen a napi pihenőidőhöz való jogot biztosító 3. cikk, illetve a 48 órás maximális heti munkaidőt előíró 6. cikk.

110. Márpedig, amint arra a jelen indítvány 35. és 36. pontjában rámutattam, a 2003/88 irányelvnek nem képezi tárgyát a munkavállalók díjazása. Ezen irányelv egyetlen rendelkezése sem kötelezi a tagállamokat arra, hogy bizonyos szintű díjazást határozzanak meg a „munkahelyi készenléti” időszakok tekintetében, amelyeket ezen irányelv 2. cikkének 1. pontja értelmében vett „munkaidőnek” kell minősíteni. Az egyes tagállamok tehát továbbra is belátásuk szerint díjazhatják ezeket az időszakokat.

111. A fenti megfontolásokra tekintettel azt javaslom, hogy a Bíróság a második kérdésre azt a választ adja, hogy a 2003/88 irányelv 2. cikkének 1. pontját úgy kell értelmezni, hogy az abban előírt egészségügyi és biztonsági szabályok alkalmazása szempontjából azt az időszakot, amely során a katonának az ügyeleti tevékenység időtartama alatt továbbra is abban a kaszárnyában kell tartózkodnia, amelybe beosztották, felettesei rendelkezésére állva, tényleges munkavégzés nélkül, teljesen egészében a fenti rendelkezés értelmében vett „munkaidőnek” kell tekinteni. Ezzel szemben az említett rendelkezéssel nem ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely kizárólag a katonának járó díjazás szempontjából ezen időszakot eltérően számolja el.

VI. Véggövetkeztetés

112. A fenti indokok összességére tekintettel azt javaslom a Bíróságnak, hogy a Vrhovno sodišče Republike Slovenije (a Szlovén Köztársaság legfelsőbb bírósága) által előterjesztett kérdésekre az alábbi választ adja:

- 1) A munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló, 2003. november 4-i 2003/88/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 1. cikkének (3) bekezdését a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről szóló, 1989. június 12-i 89/391/EGK tanácsi irányelv 2. cikkének (2) bekezdésével összefüggésben úgy kell értelmezni, hogy a katonák főszabály szerint e két irányelv hatálya alá tartoznak. Mindazonáltal ki vannak zárva e rendelkezések hatálya alól, amennyiben a fegyveres erők egyes „különleges tevékenységeit” végzik, amelyek sajátos tulajdonságai szükségszerűen ellentétben állnak az e két irányelvben előírt szabályok alkalmazásával. A katonai létesítményekkel kapcsolatos ügyeleti tevékenység főszabály szerint nem tartozik e feladatok közé.
- 2) A 2003/88 irányelv 2. cikkének 1. pontját úgy kell értelmezni, hogy az abban előírt egészségügyi és biztonsági szabályok alkalmazása szempontjából azt az időszakot, amelyben a katonának az ügyeleti tevékenység időtartama alatt továbbra is abban a kaszárnyában kell tartózkodnia, amelybe beosztották, felettesei rendelkezésére állva, tényleges munkavégzés nélkül, teljesen egészében a fenti rendelkezés értelmében vett „munkaidőnek” kell minősíteni. Ezzel szemben az említett rendelkezéssel nem ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely kizárólag a katonának járó díjazás szempontjából ezen időszakot eltérően számolja el.